

విారా సంస్కృతం నేర్చుకోండి

శ్లో॥ సరస్వతి! సమస్తుభ్యం వరదే కామరూపిణి!
విద్యారంభం కరిష్యామి సిద్ధిర్భవతు మే నదా!!

ర చ యి త

“సాహిత్యవిద్యాప్రవీణ” “భాషాప్రవీణ” “జ్యోతిషకోవిద”

ని ప్ప ల మ్మ

M. A (తెలుగు); M. A (సంస్కృతం-అలంకార)

M. A (సం-వ్యాకరణం) M. A (సం-శర్మనాలు)

ప్రథమ ముద్రణ
ఆగస్టు - 1992

ప్రతులు : 1000

వెల. రూ. 12/-

[అన్ని హక్కులు రచయితవి]

ప్రతులకు : యస్. శ్రీ సత్యవల్లి దేవి

D/O రచయిత

యస్. బి. యస్. యస్. కళాశాల

పొన్నూరు - 522 124

గుంటూరు జిల్లా.

ముద్రణ :

వివోద ప్రెస్, పొన్నూరు.

అ జ్ఞా త ము

సంస్కృతాంధ్రభాషాకోవిదులు, మత్స్యప్ప శ్రీరామకథామృతాది
సంస్కృతాంధ్ర మహాకావ్యనిర్మాతలు, నైష్ఠికాగ్రేసరులు-మహాపాఠకులు
ఋషితుల్యులునైన బ్రహ్మశ్రీ తాడేపల్లి రాఘవనారాయణశాస్త్రిగారికి
భక్తితో సమర్పితము.

కౌలి పలుకు

సాహితీ పరిజ్ఞానానికి సంస్కారానికి భాషయేతగనో ఉపయోగ పడుతుంది. ప్రపంచంలో అనేక సుందరభాషలలో సంస్కృతం ఒకటి. ఇదిచాలాకష్టమవీ చాలామంది భావిస్తారు ఇదివిజంకాదు. కావ్యభాషలో కొంతకాలిన్యం ఉన్నా స్వల్పకాలంలో సరళమైన భాషలో మనభావాలను వ్యర్తంచేసుకోవచ్చు. పురాణాలన్నీ యీ సరళభాషలోనే వ్రాయబడ్డాయి మనం సంస్కృతంలో మాట్లాడడానికి కొద్దివ్యాకరణ పరిజ్ఞానం, పదాలు తెలిస్తేవారు. ఇందుకు ఎటువంటి వారితైనా మూడునెలల వ్యవధి చాలు.

మూడునెలలు జోగ్రత్తగా యీ రీడర్లను అధ్యయనం చేయండి. ఆంగ్లభాషలో పరిజ్ఞానం ఉండి అఫీసులలో పనిచేసే వారికి త్వరగా సంస్కృతం భావదానికై యీ పుస్తకాలుద్దేశింపబడ్డాయి వారికి త్వరగా భావాలనే సంస్కృతపదాలకు ఆంగ్లభాషలోని పదాలివ్వబడ్డాయి. అన్నం, పప్పు, కంద, బిచ్చలి మొ॥ సాధారణ పదాలకు ఆంగ్లంలో కంటే తెలుగులోనే అర్థం తెలికగొలుతుందని అలా ఇవ్వబడ్డాయి. సందర్భానుసారంగా ఆంగ్ల, ఆంధ్రభాషాపదాలతో నివరణలు చేసాను.

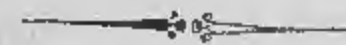
వ్యావహారికపదాలకు సంస్కృతపదాలనిచ్చే సమయంలోకొందరు ప్రచారకులు క్రొత్తపదాలను సృష్టిస్తున్నాడు. ఇలాంటి సమయంలో యీ క్రింది అంశాలు గుర్తించాలి. నేడు మనం చూసే వస్తువులకు సమానమైన సంస్కృతపదాలు వృక్షశాస్త్రం, ఆయుర్వేద, పురాణాది గ్రంథాలలో ఉన్నాయి. వాటినే వెలికి తేవాలిగాని క్రొత్తపదాలను

కూర్చరాదు. ఇందుకు సంస్కృతాంధ్రాంగ నిమంటువులు ఉపయోగ పడతాయి. ఇంగ్లీషులోని ఏదాలకు అట్టే వంటివారు నరియైన పదాలను చాలావరకు మోచించారు. అవన్నీ పరిశీలించాలి. గోంగూరుకు కోకః అనేపదం వాడడం నటబుకాదు. కమావరః అనేపదం సర్వార్థశబ్ద సంబోధినితొకంటి. అలాగే వడియాన్ని భర్తః అనడం కన్నవరుకః అనడం ఉచితం. భర్తశబ్దంకంటే వరుకశబ్దంకావ్యాలలో ప్రయోగింపబడింది. ఒక పదానికి తప్పనిసరిగా సంస్కృతపదాన్ని సృష్టించవలసి వస్తే ధాతు ప్రత్యయయుక్తంగానే వాడాలి. అంగ్లంలో ప్రసిద్ధిచెంది నిమంటువులలో లేనపుడు ఆంగ్లపదాన్ని యథాతథంగా గ్రహించడం తప్పుకాదు. అనేక భాషలకు తననుండి అనేకపదాల విచ్చిన సంస్కృతం ఇతిరభాషలనుండి పదాలను గ్రహిస్తేదోషంలేదు. కంఠూల, ఈసరాఫ, ధురూధరా, కేమద్రుమ మొదలగు పదాలు యవనభాషలనుండి యథాతథంగా జ్యోతిషాస్త్ర గ్రంథాలలో కర్తలచే ఏనాడో వాడబడ్డాయి. హోటర్ మొ॥ పదాలు చాలాకాలం క్రిందటనే ప్రహసనాలలో వాడబడ్డాయి సంస్కృతంలోకి ఇతిర భాషలనుండి పదాన్ని యథాతథంగా గ్రహించవలసి వస్తే ప్రాంతీయభాషనుండి కాక ఇంగ్లీషులోని పదాన్ని గ్రహించడమే శ్రేయస్కరం, ఎందుకంటే అది International language అవడంవలన సంస్కృతంలో అపదాన్ని విన్నా ఆందరికీ తెలుస్తుంది. అంతేగాని ఎవరి ప్రాంతీయభాషలోని పదాన్ని వారు చేర్చరాదు, ఉదాహరణకు బంగాళాదుంపలకు potato పదాన్నే గ్రహించాలిగాని ఆలకమ్ అని వాడనవసరంలేదు. అది అంతర్జాతీయభాషలోని పదం కాకపోవడమే కారణం. ఈరీడర్లలో సాధ్యమైనంతవరకు పై అంశాలను పాటిస్తూనే పదాలను దహరిస్తున్నాను. విద్యార్థులకు అంగ్ల

పదాలన్నింటినీ చదివినంతో ఉపాధ్యాయులు తెలుగు అర్థాన్ని కూడా తెలుసుకొని పోయిఉన్నాను. ఇంగ్లీషుపదాలను సంస్కృతంలో వాడితే నిర్మూలకమడం వచ్చు అనే ప్రశ్న ఉదయిస్తుంది 'న కేవలం ప్రకృతిః ప్రాంతీయభాషా ప్రత్యయః' అని విభక్తిచేసివే వాడరాదు. విభక్తి రేఖగా స్పష్టమైన గచ్ఛతి అనడంతప్పు. చివరమార్చి విభక్తిచేర్చాలి అని అభిప్రాయం ఇటువంటి సమస్యవస్తువుని ప్రాచీనులకేనాదో తెలుసు అందుకే 'అధికొండపీడు రిపవోనిసాతితా!' 'తా నగ్రహీత్ కాలవీదాత్' అనేవి సాధించాడు. ప్రహసనాల్లో ఇంగ్లీషుపదాలకు నిర్మూలకమై ఉన్నాయి. నన్నయ ఆహోబిలుల అభిప్రాయమే నాది శ్రద్ధతో అంగ్లీషును అధ్యయనం చెయ్యడం వలన సంస్కృతభాషవస్తువుని నా భాషని. రుభావాన్ని నఫలంచేస్తారుకదూ! నవభారతరాష్ట్ర సందర్భంగా శ్రీ నారపరాజు శ్రీధరరావుగారు తెలిపిన ఆభినందన యిందులో ఉన్నాను సాహితీపేత్త, వ్యాకరణపండితులు యోగసంగ్రహ నిర్మాతలైన వారికి నా కృతజ్ఞతలు. అందముగా ముద్రించి యిచ్చిన ఏనోడ ప్రింటర్స్ వారికి నా హార్దిక కృతజ్ఞతలు.

ధాసాభివృద్ధితే చేసే యీ చిన్నిప్రయత్నాన్ని ఆదరిస్తారని
అభిప్రాయం— మీ

రచయిత

పదార్పనా

బ్రహ్మశ్రీ నిష్ఠల సుబ్రహ్మణ్యస్వామీః ! సంస్కృతాంధ్రజ్యోతిషే
విద్యాపారంగత ! స్వర్ణపురీ సంస్కృత కళాశాలావ్యాపక !

భవత్కవిత్వామకరఃదో విభాస్వాదినః కుటుంబాలాదాగతాస్మి,
సరిస్వతీప్రాంగణే భవద్దువీర కవిత్వామంజల విన్యాసః సర్వజనామోద
ముద్రాం ప్రాప్యతి. అంధభాషియాః శైలిష్యదుమమరిపద ప్రకృష్టైః
పాఠకలోకమాకర్షయతి.

విష్ణలాన్వయ కలశపాథోధిచంద్రి ! సత్కేవీంద్రి !

జుమ వినయపూర్వక సమస్కార మందిర కుసుమపూజాః

భవత్పదాబ్జనమిపే స్థావయితుషసుస్పృహీష్యతి.

శతపత్సరిమాయుష్యమ్

ఆరోగ్యఽచాపి సంపదః

భగవాన్ శేషతైలాద్రిః

పేవో తుభ్యం దదాతువై.

ఇతి

సంస్కృత విద్యార్థినీ

జావలి సుధారాణి

స్వర్ణపురీ

31-12-1982

ఋషిరాజనమః

(నవభారత కావ్యసందర్భమున జనగబడినది)

1 నవభారతమ్మను పేర నెవ్వరు
నవకావ్య సుగంధ మిచ్చిరొ
విష్ణలాన్వయసూరి మణి యగు
వారికీర్తింతున్.

2 భారతావనిపేరు కొన్నా
మంచి చెడుగుల మాంకూర్చి
హృదయవాసన మేళవించి
కవితలో చెప్పెన్.

3 చెడుగులను కంఠకంబుల
కలుపుమొక్కల తీయబానిస
కవికృషీవలు నిష్ఠజూచిన
హృదయమే పొంగున్.

4 లోకముల కాసిందు తల్లికి
కవికుమారుడు మొఱనుపెట్టుట
సాజమై కవిలోకమునకున్
కానిపించునుగా.

5. పావమతులను చక్కదిద్దగ
కరడుగట్టిన దుండగిండ్లకు
బుద్ధిచెప్పగ, లోకమాతకె
తగునని తలంచెన్.

6. దొడ్డిదానిన దర్శ మేగెను
సత్యమంతర్థాన మొందెను
స్వార్థచింతకు మానవుండొక
బానిసగ బానాయెన్.

7. కవి వచించిన సత్యవతమున
పయనమైన లోకమెల్ల
స్వర్గసీమగ మారకున్నే ?
దూరుపోకున్నే ?

8. నిష్టలాన్వయ రత్న మీయన
వెలుగులను వెలియించకున్నే ?
సుబ్రహ్మణ్యాఖ్యాదీయన
మంచి తా పంచకున్నే ?

9. ఇట్టి ఋషీకోయువకులారా!
హృదయ పద్మములప్పనంబుగ
ఓసగి ఈ మహనీయు దీవన
●ందుకొనరండి !

సంస్కృతాంధ్ర గ్రంథ కర్త

డా. నారపరాజు శ్రీధరరావుగారు

బొమ్మాయి, 18-11-90

మీరూ సంస్కృతం నేర్చుకోండి-1

సంస్కృతభాషా ప్రా స్తము

సంస్కృతం అంటే ఏమిటి ?

భారతీయ భాషలనెన్నిటిలో సునంపన్న ముగా నొనర్చినదీ భాష. దీనికే గైర్వాణియని మరియొక పేరు. గీర్వాణులనగా దేవతలు, వారి భాష గావున నిది గైర్వాణ అయినది. ఎవరిమాట ఆమోహముగా పని చేయునో వారు దేవతలు. వారి భాష గావుననే ఇది దేవభాష. ఇట్టి మనత ప్రపంచ మందలి భాషలలో సంస్కృతమునకు దక్కినది. సంస్కృతము దేవభాషయని ఋషులు చెప్పిరి. భారతదేశమునకు సంస్కృత భాష, సంస్కృత ప్రతిష్ఠను ఆపాదించుచున్నవని తెలియుచున్నది.

సంస్కృతభాషను సంస్కరింపబడిన భాషయనియందురు. అనగా ఇండోజర్మానిక్ భాషనుండి విడివడిన. భాష మూలప్రాకృతమనియూ అది సంస్కరింపబడి సంస్కృతమైనదనియూ కొందరందురు. ఇట్టి సంస్కృతము చుండియే స్త్రీలకు సులభముగనుండు శౌరీసేవి, పై కాణి, మాగది మొదలగు ప్రాకృత భాషలేర్పడినవి. కొందరు ప్రాకృతము సంస్కృతమునకు మూలదునుట పొసగదని, సంస్కృతమే ప్రథమ గ్రంథముగు ఋగ్వేదమున గోచరించుచున్నదని చెప్పుదురు. సంస్కృతము వలుకుట కళక్యమై అపభ్రంశమై ప్రాకృతమైనదని.

వాక్యపదీయము చెప్పించున్నది. భరితముని గూడ నిట్లే చెప్పెను. ఈ వాదాలతో ప్రస్తుతం మనకు పనిలేదు.

సంస్కృత భాషలో వేదాలు, పదునెనిమిది పురాణాలు శాస్త్రములు వేదాంగాలు షడ్వర్ణములు, కావ్యములు, నాటకములు, మొదలగు అనేక విషయముల గ్రంథములెన్నియో గలవు. ప్రపంచమందలి మొట్ట మొదటి గ్రంథములు వేదములు అవి సంస్కృత భాషలోనే ఉన్నాయి.

సంస్కృత భాషలో ఒక పదమునకు వచ్చు అర్థము వేరొక పదముచే చెప్పుట కఠినములేదు. ఏ పదము అర్థము ఆ పదముదే. ఇట్టి అర్థభేదములను పాటించకయే ప్రతి పదార్థమును చెప్పుచుందుము. సంస్కృతమునందలి పదములకు ఇతర భాషలలో అర్థమును వివరించు కొనవలయును అంతేగాని ఆ భాషతో పదాన్ని చెబితే ఈ అర్థంరాదు ఉదాహరణకు వత్ని అన్నాం అనుకొందాం. దీని అర్థాన్ని అంగ్లంలో గాని, తెలుగులోగాని వివరించుకోవచ్చు. పురుషుడు చేసే భౌతిక కార్యక్రమాలలో తనవంతు నెరవేరుస్తూ సాఫల్యాన్ని కూర్చే జీవిత భాగస్వామిని అని అర్థం. ఈ అర్థం వివరిస్తే వస్తుంది కాని Wife, Better half పెండ్లాము, అటు అంటే రాదు కదా. ఇది విశేషము.

ఇతర భాషలో చిన్న చిన్న భేదాలతో ఎన్ని పదాలు సుమారు ఒకే అర్థంలో ప్రయోగింపబడుతాయో అన్ని రకాల పదాలు సంస్కృతంలో ఉన్నాయి. ఉదాహరణకు లోభి అనే సుమారు అర్థంలో Peevish అంటారు. దీనికి పిశునః, Miser అంటే కృపణః అనవచ్చు. Avaracious అంటే గృధ్నుః అంటారు. Niggardly fellow అంటే మితంపంచః అంటారు ఇలా ఇతర భాషలతో సరితూగే పదజాలం ఉంది అంతేగాక ఏ భాషలో పదాలకైనా అంటువుంటుంది. ప్రతి భాషకీ ఇన్ని

పదాలని భాషావేత్తలు లెక్కగట్టియుంటారు. కాని సంస్కృతానికి ఎవరూ లెక్కగట్టలేదు. ఇందుకే యిది దే-భాష.

Physics, Chemistry మొదలగు విషయాలను అంగ్లంలో నుండి తెలుగు మొదలగు దేశభాషలలోకి అనువదించేటప్పుడు ఉప్పని సరిగా సంస్కృత పదాలను వాడాలి. అవి లేకుండా అనువాదం జరుగదు. ఉదాహరణకు నజరనల్పార్థి కాష్టుము, హిమీకరణ మిశ్రమము మొదలైనవి తీసుకొనవచ్చు. పెరివిజన్, మొదలైన సాధనాలలోని భాగాలకు గూడ పారిభాషిక పదాలను కూర్చుకొనే శక్తి యీ భాషకుంది.

సంస్కృతం చరిత్ర ఏమిటి ?

క్రీస్తుశకం 1వ శతాబ్దంలో బర్మాదేశంలో సంస్కృతం ప్రచారంలో ఉంది అనే విషయం సంస్కృత గ్రంథసూచిక వలన తెలుస్తుంది. సంస్కృతం ప్రచారంలో ఉండబట్టే శాసనాలు ఈ భాషలో వ్రాయబడినవి. నల్లవళతాబ్దంనాటి సంస్కృత శాసనం పెటాబన్ వద్ద గల మంగ్ సిటీ వద్ద దొరికింది. ఆక్స్ ఫర్డ్ వారు వెలువరించిన నిఘంటువు ఇండోయూరోపియన్ భాషలలో సంస్కృతం చాగా ప్రాచీనమైందని చెబుతుంది. క్రీ. పూ. 700 లకు ముందు సంస్కృతంలోనే అన్ని వ్యవహారాలు జరిగాయి. చంపానగరం వద్ద జరిగిన త్రవ్వకాలలో గూడ అనాటి వ్యవహార భాష అయిన సంస్కృతంలోనే వంద శాసనాలు బయటపడ్డాయి. అశోకుని కాలం వరకు గూడా సంస్కృతంలో ప్రజలు మాట్లాడారు. తరువాత క్రమంగా సంస్కృతంలోని కొన్ని పదాలు మారి పాళీ భాషయై వాడుక భాష అయినది.

క్రీ. శ. 1, 2 శతాబ్దాలలో సంస్కృతమే రాజభాష. గుప్తుల కాలం నుండి 500 సంవత్సరాల వరకు సంస్కృతమే వ్యవహార భాష.

ఇది వ్యవహారంలో ఉన్నదని మాక్సుముల్లర్, గజపీమహామహాశాస్త్రి ఇండియాకు వచ్చిన ప్రఖ్యాతి బంగోళాప్రాంతాల్లోని అరేబియాని ఇండియాలో సంస్కృతంలో వ్యవహారాలు సాగేవిని సాక్ష్యం కనుగొన్నారు కాశ్మీర్ నుండి సంస్కృతం, భూటాన్, చైనా మొదలగు ప్రాంతాలకు వ్యాపించి వదిలి రాజతరంగిణి గ్రంథం చెబుతుంది. చీనా యాత్రికుడైన ఇల్లింగ్ దూడా ఈషయాన్ని అంగీకరించెను. శివాజీ కాలంలో సంస్కృత వ్యవహారాలకై రాజ్య వ్యవహారకోశాన్ని రఘునాథుడు ఏర్పాటుచెను.

మొగలు చక్రవర్తులు గూడ సంస్కృతాన్ని అదరించి పెంపొందించారు. సంస్కృత శ్లోకాలలోనే వారి చరిత్రలు వ్రాయించుకున్నారు. పాజహానుకు సంస్కృతం తెలుసు. అందుకే వండితరాజు విరుదాన్ని చ్చి జగన్నాధుడిని సత్కరించాడు. రవీంద్రనాథటాగూరు సంస్కృతంలోని శాకుంతలాది గ్రంథాలచే ప్రభావితుడై రచనలుచేసి నోవెల్ రూపానుకూలమైన పొందగలిగాడు సంస్కృతంలో చారిత్రక గ్రంథాలవలననే అనాటి రాజకీయస్థితులు తెలుస్తున్నాయి.

క్రీ. శ. 1678 వ. సంవత్సరంలో Sir William Jones ఆసు వండితుడు సంస్కృతభాషా సౌందర్యం దూచి లాటిను, గ్రీకు భాషల కంటే సంస్కృతంలోనే గొప్ప సౌందర్యం ఉండినా చెప్పాడు. భాషా శాస్త్రపండితులైన Burrow, Tucker Von Schelegel, Max Muller మొదలైన ఎందరో ఇతర దేశస్థులు సంస్కృతంలో చాలా గొప్ప కృషి చేశారు.

క్రీ. పూ. 6వ శతాబ్దంలోని యాస్కన్సుని నిరుక్తమనే గ్రంథాన్ని రచించాడు. ఇతడు సంస్కృతంలోని ఒక్కొక్కపదాన్ని

ఒక్కొక్క ప్రాంతంలో ఎలా పాడుతున్నారో వివరించాడు. ఈ లక్ష్యాల నిలన గూడా సంస్కృతం వ్యవహారంలో ఉన్నట్లు తెలుస్తుంది. పాణిని ముని తన వ్యాకరణంలో దూరంగా ఉండేవారిని పిలిచేటప్పుడు పుత్ర స్వరం వలకాలని చెబుతున్నాడు. సంస్కృతం వ్యవహారభాష అనడానికి యిదికూడా కాదనిపి. దండనందీ (కర్తలతో తన్నుకుంటున్నారు). ఉదరపూరం ఖంక్తే (పొట్టనిండా కింటున్నారు) మొదలైనవన్నీ వ్యవహారాన్ని సూచిస్తున్నాయి.

పాణిని తరువాత వచ్చిన వరిరుచి, పతంజలి గైర్వాణిలో లోకంలో వాడబడే క్రొత్త పదాలనుగూడా చేర్చుకుంటూ, సాధిస్తూ వచ్చారు. ఇందువలన భాష పెరుగుతూ వస్తూందని తెలుస్తుంది. భగవంతుడైన పతంజలిముని ఒకానొక వండితునికి, బండితోలేవానికి జరిగిన సంభాషణను తెలియజేసాడు. సామాన్యప్రజాసీకానికి గూడా గైర్వాణి అర్థమవుతూ ఉండేదని తెలుస్తుంది. భోజరాజు, విక్రమాదిత్యుల కాలంలో గైర్వాణి తెలుగులాగా సాగింది.

తెలుగు మళయాళం మొదలైన భాషల్లో మాండలిక భేదాలు న్నాయి. శ్రీకాకుళం, విశాఖజిల్లాలో మేడి అని పిలువబడేది, రాయల సీమలో మేడితోకయని, తెలంగాణలో పాలెయని ఇతర కోస్తాంలో మేడియని పిలువబడుతుంది. ఇలాగే ఆనవకాయ, అనింగెకాయ, సొరకాయ భేదాలు. ఇవి మాండలిక భేదాలు. ఇలాంటి మాండలిక భేదాలు గైర్వాణిలోలేవు ఎవరు మాట్లాడినా ఒకేభాష అవడవల్ల అందరికీ అర్థమవుతుంది.

సంస్కృతం అందరికీ వస్తుందా?

కొంతమంది ఇలా ప్రశ్నించవచ్చు. నిరాశీపంగా ఎవరికైనా వాటి మత కుల వివాదాలకు దూరంగా నేర్చుకుంటే సులభంగానే వస్తుంది. అక్బర్, షాజహాన్ ఇంకా అనేక మంది ముస్లిములకు గైర్వాణి తెలుసు. గైర్వాణిలో పండితురై గ్రంథాలను రచించిన ముస్లిములు ఎందరో ఉన్నారు. అన్ని దేశాల్లోను గైర్వాణి తెలిసిన వారున్నారు.

ఔరంగజేబు తరువాత వచ్చిన అబ్దుల్లా మహమ్మద్ ను వర్ణిస్తూ అబ్దుల్లా చరిత్ర అనే కావ్యాన్ని రక్షిపతియనే కవి వ్రాసాడు. అక్బర్, శ్రీహరి యనే విద్వాంసుడిని ఆస్థానంలో నియమించుకున్నాడు. జగన్నాధుడు అనపభానను వర్ణించాడు. మణుహ, తంబీర, అపోక్లి మ మొదలైన అన్యభాషాపదాలు గైర్వాణిలోకి చేరడంవలన గైర్వాణి రచయితలకు, ఇతర భాషాపేత్తలకు గల సన్నిహిత సంబంధం అవగతమవుతుంది. ముస్లిములు, క్రిష్టియన్లు, హిందువులు అందరికీ ఈ భాష వస్తుంది. ఇది నాభాషయని ప్రతి వ్యక్తి చెప్పుకోవాలనేది నా కోరిక.

సంస్కృతం స్త్రీలకు వస్తుందా?

ఇది చాలా సామాన్యమైన ప్రశ్న. వేద కాలంలోగార్గి మైత్రేయి మొ॥ స్త్రీ ఋషులు గలరు గంగాదేవి అనే కవయిత్రి మధురావిజయం అనే గొప్ప కావ్యాన్ని వ్రాసింది. దీనికి మా గురుదేవులైన బ్రహ్మశ్రీ పోతుకుచ్చి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు గొప్ప వ్యాఖ్యానాన్ని వ్రాసారు.

ఇకావిజ్ఞిక, సుభద్ర, పల్లహస్థినీ, రామధద్రాంబ, మోరికా, ఇందులేఖ, మారులా, వికట నితండా, లక్ష్మిమా, వైజయన్తి, త్రిపేణి,

ఉమ మొదలైన ఎందరో స్త్రీ కవయిత్రులు మధురమనోజ్ఞంగా పూర్తులు, కావ్యాలు, వ్రాసారు. ఈరోజున గైర్వాణి తెలిసిన అనేక మంది స్త్రీలు భాషాపేత్తలుగాను, రచయిత్రులుగా గోచరిస్తున్నారు.

ఇతర భాషలకు సంస్కృతానికి గల తేడా ఏమిటి?

గైర్వాణిలో సుమారు 2000 భాకులున్నారు. భాకులంటే క్రియలు (Verbs) గైర్వాణిలో ప్రతి పదానికి వ్యుత్పత్తిర్థం ఉండడం గొప్ప విశేషం. పృథివీ అంటే పరమాణువుల పుర్ణణతో పునీ ధించినది. అని ఆర్థం. వృక్షః భేదించబడేది అని ఆర్థం. ఇలా ప్రతి పోట వ్యుత్పత్తిర్థం (Etymological sense) గోచరిస్తుంది. సంస్కృతంలో వార్షికి, వ్యాస, కాళిదాసాది మహాకవులు అంతర్జాతీయ ఖ్యాతి నార్జించారు. సంస్కృతంలోని పాణిని వ్యాకరణం సుమారు 5,000 సూత్రాలతో వ్రాయబడింది ఇంత పెద్ద వ్యాకరణం ఏ భాషకి లేదేమో ?

సంస్కృతంలో అన్ని విషయాలు ఉన్నాయా?

సంస్కృతంలో ప్రపంచ విజ్ఞానాన్నందించే వేదాలున్నాయి. అనేక విషయాలను తెలిపే పురాణాలు 18 ఉన్నాయి. ఇలాగే ఇంకా అనేక ఉప పురాణాలున్నాయి. కథానరిత్నాగరం, బృహత్కథ, పంచతంత్రం మొదలైన కథలనేకాలున్నాయి. రసానందాన్నందించే మధుర కావ్యా లున్నాయి. వినోదాన్నిచ్చే శాకుంతల, ఉత్తర రామచరితాది నాటకా లున్నాయి. ఏకాంకికలున్నాయి. ఏకపాత్రాభినయాలున్నాయి. చారిత్రక

గ్రంథాలున్నాయి. కట్టణుని రాజతరంగిణి కోర్కెకాజుల చరిత్రలను వివరిస్తుంది. చరక, సుశ్రుత, వైద్యవలంసం మొదలగు అనేక గ్రంథాలు వైద్యవిషయాలను తెలియజేస్తున్నాయి. వీటిలో వివిధ భాగాలను తగ్గించే ఎన్నో మందుల తయారీలు చెప్పబడ్డాయి. బృహజ్జాతకం, పాశ్చరసంహిత, మొ॥ గ్రంథాలు జ్యోతిషాస్త్రాన్ని భోదిస్తున్నాయి. అర్యభటేయం, సుబుడి సిద్ధాంతం, లీలావతి గ్రంథాలు గణితాన్ని (Algebra) తెలియజేస్తున్నాయి. బృహత్సంహిత, మొదలగు గ్రంథాలు భూగర్భ విషయాలను (Geology) తెలియజేస్తున్నాయి. ఉపనిషత్తులు, బ్రహ్మసూత్రాలు మొ॥ గ్రంథాలు వేదాంత విషయాలను తెలుపుతాయి. అయుధాల తయారీలను రాజనీతిని (Politics) తెలిపే పుస్తకాలున్నాయి. భౌతిక శ్రీయా విషయాలను తెలిపే వైశేషికాదులు, రతి సర్వస్వాది కామశాస్త్ర గ్రంథాలు (Romance) పాకదర్పణార్ పాకశాస్త్ర గ్రంథాలు (Cooking) వాస్తవ గ్రంథాలు, వృక్షాలను పెంచే పద్ధతులు ఇలాంటివి ఎన్నెన్నో ఉన్నాయి.

సంస్కృతంలో కేవలం అధ్యాత్మిక విషయాలు లేక శృంగార విషయాలు మాత్రమే ఉంటాయనుకోవడం పొరపాటు.

సంస్కృతంలో ఇతర చిన్న చిన్న విషయాలున్నాయా ?

సంస్కృతంలో కేవలం వైవిధ్యాలేగాక చిత్రలేఖనం సంగీతం, నృత్యం, పొదుపుకదలు సరసోక్తులు మొదలై నవి కూడా ఎన్నో ఉన్నాయి. ఈ క్రింది శ్లోకంలో నిత్యజీవితంలో ఉపయోగపడే విషయాలెలా చెప్పబడ్డాయో చూడండి—

‘మృతం తైలేన తచ్చోష్ణజలైర్దుగ్ధేన కజ్జలమ్
వాసయే దంబరస్థం తు మలం క్షారేణ సోష్ణకా’

నేతి మరకలను నూనెతోను, నూనెమరకలను పేడిసీళ్ళతోను, గాయకమరకలను పాలతోను, ముటికిని ఉప్పునీటితోను పోగొట్టాలి. బట్టలపై మురికిలను తొలగించే పద్ధతి యిందులో చూపబడింది.

ఇంకాతాంబూలం తయారుచేసే పద్ధతి, కోళ్ళపండ్లములు సమర్పించుట, చల్లోక్తులు ఇంకా ఎన్నెన్నో !

సంస్కృతంలో పత్రికలున్నాయా ?

సంస్కృతంలో ఇంతవరకు 3 దినపత్రికలు, 2 వారపత్రికలు, 3 పక్షపత్రికలు, 31 మాసపత్రికలు, 19 త్రైమాసిక పత్రికలు, 3 షాక్మాసిక పత్రికలు (Half yearly) 15 సంవత్సర పత్రికలు ప్రారంభింపబడ్డాయి. వీటిలో చాలా పత్రికలు వడవడంలేదు. వీటిలో నంబిల్, స్వరమంగళా, సాగరికా, సంస్కృత ప్రతిభ పత్రికలు చాలా బాగుంటాయి. చిత్తూరునుండి వచ్చే ఆంధ్రుల పత్రిక గైర్వాణి.

సంస్కృతంలో పాటలు

సంస్కృతంలో అనాది నుండి సంగీత బద్ధమైన పాటలెన్నో కానవస్తున్నాయి. జయదేవుని అష్టపదులు, కాళిదాసుని గీతాలు, అన్నమాచార్య, త్యాగరాజ శ్యామాశాస్త్రిల గీతాలేగాక అధునాతనంగా గూడా గేయాలువస్తున్నాయి. అవి సంస్కృతం పాటలని చెబితేగాని తెలియనంతగా సంస్కృత గీతాలు తెలుగులో కలసిపోయి ఆంధ్రుల అభిమానాన్ని చూజగొన్నాయి. వందేమాతరం గేయం అటువంటిదే. “శ్రీవేంకటేశ్వర మాహాత్మ్యం” సినిమాలోని “పాహిహ రేపాహిహ రే”

పాట "శకుంతలసినిమా"లోని "సరసిజమనువిద్ధం" "అనా ధూతి..." అనే శాకుంతల పద్యాలు, ఇతర చిత్రాలలోని జయదేవుని గేయాలు సామాన్యులనుగూడా ఆలరిస్తున్నాయి.

సంస్కృతంలో ప్రాథత్య పాండిత్యాలు

కవులు యమకాలు కోకొల్లలుగా వాడారు. పూర్వార్థంలాగా, ఉత్తరార్థం వ్రాయడం, నాలుగుపాదాలు ఒకలాగే వ్రాయడం, ఇంకా వెనుకనుంచి చదివినా శ్లోకం వచ్చే విధంగా వ్రాయడం, ఏకాక్షర, ద్విక్షర శ్లోకాలు, రెండు మూడర్థాల శ్లేషకావ్యాలు, ఐదుకాల శ్లేషాలు నూరు అర్థాలొచ్చే శ్లేషాలుగూడా ఉన్నాయి. నేను వ్రాసిన "శక్తి సుతి" గ్రంథంలో పెండ్లిశాల శ్లోకమును చూడవచ్చు. అనంతమైన ఈ సంస్కృతంలో జీవితాలు గడిపినా సంపాదించవలసిన పాండిత్యం మిగులుతూనే ఉంటుంది. ఎవరి ఒపికొద్దీవాళ్ళు పరుగెత్తవచ్చు. పాండిత్యం సంపాదించవచ్చు. సర్కస్ పట్టు చెయ్యవచ్చు. ఈ భాష గాంధీర్యానికిగాని, పదాలకుగాని పెన్నిధి.

సంస్కృతాన్ని పెద్దలు ప్రశంసించారా ?

ప్రశంసించారని ఖచ్చితంగా చెప్పవచ్చు. ప్రాచీనులందరూ మెచ్చుకొన్నారు. నవీనులలో డాక్టరు రాధాకృష్ణ, రాజేంద్ర ప్రసాద్, నెహ్రూ, గాంధీ, టాగూర్, గేటే, విపేకానందుడు, వినోబాభావే, అబూకలాం అజాద్, సర్ మిర్జా ఇస్మాయిల్, గోవిందమీనన్, మొరార్జీ, సందా, గోపాలరెడ్డి, పట్టాభి, రాహుల్ సాంకృత్యాయన్, జయప్రకాశ్ నారాయణ, జైల్ సింగ్, ఇందిరాగాంధీ, మొదలైన వారెందరో ప్రశంసించారు. సంస్కృత కమిషనువారి నివేదికలో దీన్ని రాజభాష చేయడంలో గల ఔచిత్యం వివరింపబడింది. అవన్నీ ఇక్కడ కూర్చడం సాధ్యంగాదు.

ప్రస్తుతం సంస్కృత పరిస్థితి ఎలావుంది ?

లండన్ లోని ప్రతి హైస్కూలులోను సంస్కృతం తప్పనిసరిగా నేర్పబడే సాక్షిత్వపుడి 900 మంది విద్యార్థులున్నారు. ఈ స్కూలు బ్రిన్ షన్ సమీపంలో ఉంది. ఇట్లంటురో సంస్కృత విశ్వవిద్యాలయం పెద్దదానికి ప్రయత్నాలు జరుగుతున్నాయి. సంస్కృతంలో పుల పత్రికయిన 'చందమామ' కూడా వస్తుంది. సుమారు 20 సంవత్సరాల నుండి సంస్కృతంలో వార్తలు రేడియోలో వస్తున్నాయి. లండన్ లో పేదగట్టతం, రౌండు డిప్లొమటుతున్నాయి "శంకరాచార్య" అనే సినిమా హైగ్రిగా సంస్కృతంలోనే తీయబడింది. బొంబాయిలో శాన్ ఫ్రాన్సిస్కో కెన్సెన్స్ లో నడిచింది. ఇక్కడి కేవలములలో సంస్కృత చార్య క్రమానెన్నో వస్తున్నాయి.

విశ్వహిందూ ప్రతిష్ఠానందారి ఆధ్వర్యంలో డిసెంబరు 84 మొదటి వారంలో సంస్కృత సభాషగా శివరం వెంగుళూరులో నిర్వహించబడింది. ఈ ప్రాంతంలోని 168 కేంద్రాలలో సభాషగా శివరాం నిర్వహింపబడ్డాయి. 5, 200 మంది పాఠశాలాధ్యక్షులు సంస్కృతంలో పాఠ్యపుస్తకాలూ ప్రదర్శింపబడింది సంస్కృతం వ్యవహార భాషయని హైకోర్టు జడ్జిమైన శ్రీ వి. యస్. మలిమత్ గారు చెబుతూ ప్రతిష్ఠాని చార్య క్రమాన్ని ప్రశంసించారు. శ్రీ అమింకరాచార్య సంస్కృత చిత్రానికి అవాల్తు లభించింది. ఈ సినిమా దర్శకులయిన శ్రీ జి. వి. అయ్యర్, సుధర్మయనే సంస్కృత దినపత్రికా సంపాదకులైన శ్రీ వరదరాజు అయ్యంగారు, సంస్కృత చందమామ ప్రచురణకర్తలైన శ్రీ వాగిరెడ్డిగార్లు ఈ సందర్భంగా సత్కరింపబడ్డారు.

అంతర్జాతీయ వివేక కేంద్రంవారు, కోయంబతూరు సమీపము నందలి పొల్లాచి హైస్కూలులో “సంస్కృతంలో మాట్లాడండి.” అనే పది రోజుల కార్యక్రమాన్ని వపంబరు చివరి వారంలో నిర్వహించారు. ఇది సత్ఫలితాల నిచ్చిందని ప్రెజిడెంట్ ఎం.న. బాల ప్రసాదలాల్ గారు చెప్పారు.

ప్రపంచ సంస్కృత విద్వాంసుల వభలు TORINO (Italy), Paris, Weimar (GDR), కాశీ నగరాల్లో జరిగాయి. ఈ సంవత్సరము 20 దేశాల నుండి ఎచ్చిన 300 మంది ప్రతినిధులతో ఫిలాడెల్ఫియా (Philadelphia) దేశంలోని Pennsylvania పెన్నిస్సెల్వానియా విశ్వవిద్యాలయములో జరిగింది. కొద్దిరోజుల క్రితం సంస్కృతంలో షార్ట్ హ్యాండ్ పద్ధతికూడా విజయవంతంగా కనుగొనబడింది. సంస్కృతాక్షరాలతో కంప్యూటరునిర్వహణకూడా తయారవుతుంది. విశ్వ సంస్కృత ప్రతిస్థానం, పాండిచ్చేరివాళ్ళు అన్నిచోట్లా సంస్కృతి సంభాషణా శిబిరాలను నిర్వహిస్తున్నాడు. ఢిల్లీలో సంస్కృతి భవనాన్ని 50 లక్షలతో నిర్మించడానికి శంఖస్థాపన జరిగింది.

బేసిక్ విధానంలో క్రియారహిత విధానం గొప్పది. సంస్కృతంలో జ, ద, ధి, వాహ మొ. ప్రత్యయాలు ఉపసర్గ విధానాలు భాషను సులభంగా మాట్లాడటానికి ఎంతగానో ఉపయోగపడతాయి. బేసిక్ విధానం సంస్కృతంలో క్రొత్తకాదు. సంస్కృతంలోని ప్రతి పదానికి వ్యుత్పత్తి ఉండటం వలన “అర్థంలేని చదువు వ్యర్థం” అనేది ఈ భాషకే ఎక్కువగా అన్వయిస్తుంది.

ఇంత గొప్పభాష వ్యర్థమని, తీసివేయాలని కోరేవారి వాదాలలో హేతువులేవిదో తెలియదు. ఇంకా ఈ భాషగుఱించి చెప్పాల్సింది చాలా

నంది. మరొక సందర్భంలో చెబుతాను. రెండునెలల శ్వల్పకాలంలో బిల్లిమంజరి, ఈ పుస్తకాలద్వారా అతి సులభంగా అందరికీ భాషాజ్ఞానం లభిస్తుంది. ఈ భాషలో అమరకోశం వంటి విఘంటువులు శ్లోకాలలో ఉండిన పర్యాయపదాలు నోటికి త్వరగావస్తాయి. ఇది ఈ భాషలోని వైశిష్ట్యం. ఈ భాషను నేనిలా కీర్తిస్తాను.

‘రాజరాజకామియం వాణీ సంస్కృతాచ పురాతనీ
జ్ఞానం విజ్ఞాన మపిసోదేయాత్ పద్యానన ప్రియా’.

పాఠశాలలోకి వడవండి—

పాఠము - 1

విభక్తులు

సంస్కృతము నందలి పదములు సుబంతములని, తిజంతములని రురకములు. సుబంతములనగా విభక్తులతో కూడిన పదములు. తిజంతములనగా క్రియలు. క్రియలను తెరువాత పరిశీలింతము. విభక్తులనే అంగమున Cases అందురు డు, ము, భు, టు మొ. నిని విభక్తులందురు. పదానికి ఈ విభక్తులను చేర్చి వాడవలయును. అము పదమునుగాని, కేవలము విభక్తి ప్రత్యయముగాని వాడరాదు. అగులో అయితే రాము అనిగాని, లేదా దు అనిగాని వాడరాదు. కని కలిపే రాముడు అనివాడాలి. కేవలం అర్థాన్ని చెప్పే పదాన్ని సామీపదికము అంటారు. దానికి చేరేదాన్ని విభక్తిప్రత్యయము అంటారు.

పదాన్ని, ప్రత్యయాన్ని కలిపితే నంది జరిగి రూపంలో మార్పు వస్తుంది. పైగా సంస్కృతంలో పదం తెరువాతే ప్రత్యయాన్ని చేర్చాలి. అంగభాషలో పదాన్ని ప్రత్యయాన్ని కలిపినా సంధిరాదు. పదాలు

విద్విదిగానే ఉంటాయి. అందుకే వాటిని మోనోసిలబిక్ ఛాప్టర్లుగా పదానికి ముందే ప్రత్యయాన్ని వాడుతారు.

ఉదా : To him, From him, In that i. e. సంస్కృతంలో ఇలాకాదు.

ఏ అక్షరం చివర వినిపిస్తుందో ఆ అంతమైన పదం అంటారు. ఉదా : 'రాను' అనగా చివర ఆకారం ఉంది గనుక ఇది ఆకారాంతం, ఇలాగే ఇకారాంతం మొదలై నది.

1. అకారాంత పదాలకు ప్రథమా విభక్తిలో ఏక వచనంలో 'అని' ద్వితీయవచనంలో జో అని బహువచనంలో ఆః అని వినిపిస్తోంది. ఉదా : వృక్షః-వృక్షి-వృక్షాః. ఇలాగే అంటే వృక్షశబ్దానికి ప్రథమా విభక్తికి మూడు వచనాలలో ఎలా ఉందో అలాగే ఈ క్రింది ఆకారాంత పులింగ పదాలకు కూడ ప్రథమావిభక్తిలోని మూడు వచనాలను చెప్పవచ్చు. తటః (Bank) తటౌ (Two Banks) తటాః (Banks).

“సౌధః, గేహః, మనుష్యః అపాంగః, అలంకారః, ఆపణః, ఆతపః” మొ॥

2. ఇకారాంత పులింగ పదాలకు ప్రథమావిభక్తిలో విధిః-విధీ-విధయః అన్నట్లుగా రూపాలుంటాయి. ఇలాగే ఈ క్రింది ఇకారాంత పదాలకు గూడా ప్రథమావిభక్తి చెప్పాలి. మణిః, పాణిః, కిటిః, యతిః మొ॥

3. ఉకారాంత పులింగ పదాలకు ఇందుః-ఇందూ-ఇందవః అన్నట్లుగా ప్రథమలో రూపాలుంటాయి.

ఉదా : విధుః, హనుః, భానుః, పటుః మొ॥

4. ఋకారాంత పదాలకు ప్రథమలో ధాతా-ధాతౌ-ధాతారిః అన్నట్లుగా రూపాలుంటాయి. ఉదాః దాతా, హస్తా, భోక్తా, మంతా మొ॥

5. ఓకారాంత పులింగ పదాలకు గౌః-గావా-గావః అనే విధంగా రూపాలుంటాయి. ఉదాః గౌః మొ॥

6. కకారం ముందీ ధకారాంత పదాల వరకు ప్రథమలో ఏక వచనంలో హల్లు, ద్వితీయవచనంలో జౌ అని బహువచనంలో వినర్తి కనుపిస్తాయి. ఉదాః భిషక్-భిషజౌ-భిషజః ఉదాః జలముక్, ప్రాప్, సుగంధ్, మధుత్, దివిషద్, బుద్ధ్, మొ॥, కొన్ని అకారాంతాలు పచన్, పచన్తౌ, పచన్తః అన్నట్లు చెప్పాలి.

7. నకారాంత పులింగ పదాలకు రాజా-రాజానౌ-రాజానః అనే విధంగా పుంటాయి. ఉదా, అత్మా, యజ్ఞా, ఆశ్వత్థామా మొ॥

కొన్ని నకారాంతాలకు గుణి-గుణిన్-గుణినః అన్నట్లు రూపాలుంటాయి. ధనీ-ప్రాణీ-మౌనీ మొ॥

అనగా నకారానికి ముందు అకారం అకారంగాను, ఇకారం ఈకారంగాను మారి చివరి నకారం లోపిస్తుంది.

8. మకారాంతపదాలకు ప్రథమావిభక్తిలో కః-కౌ-కే అన్నట్లు రూపాలుంటాయి. ఇదం శబ్దానికి అయం-ఇమౌ-ఇమే అని రూపాలు.

9. టేపాంత పద మైన కిర్ శబ్దానికి కీ-కిరౌ-కిరః అని రూపాలు.

10. ద్యౌ శబ్దం వకారాంతం. దీనికి ద్యౌః-దివౌ-దివః అని రూపాలు.

11. శకారాంతాలకు తాద్యకో-తాద్యకో-తాద్యశః అని కూపాలు ఇలాగే నిట్, నట్. ఉకారాంతాలు గూడా ఇలాగే. ఉదాహర్తవ్యమున్.

12. సకారాంతాలు ఇలా వుంటాయి. విద్వాన్-విద్వాంసః. విద్వాంసః, పుమాన్-పుమాంసః-పుమాంసః, ఉకనః-ఉకనాం-ఉకనః పాఠము - 2

స్త్రీలింగపదాలకు ప్రథమావిభక్తులు

అకారాంతాలన్నీ రమా-రమే-రమాః అన్నట్లు చెప్పాలి. ఇకారాంతాలన్నీ మః-మః-మతయః అని చెప్పాలి. ఈకారాంతాలు గౌ-గౌర్య-గౌర్యః అన్నట్లు చెప్పాలి. ఉకారాంతాలు వధూ-వధౌ-వధౌః అన్న విధంగాను, ఓకారాంతాలు గౌ-గావ-గావః అనే పద్ధతిలోనూ చెప్పాలి. విగిరినవి మామూలే.

నపుంసక లింగాలకు ప్రథమా విభక్తులు

అకారాంతాలు: జ్ఞానం, జ్ఞానే, జ్ఞానాని అని చెప్పాలి. ఇలాగే వన, ధన, ఫల మొ॥

ఇకారాంతాలు:- వారి, వారీణీ, వారీణీ. అని చెప్పాలి.

ఉకారాంతాలు:- మృదు, మృదునీ, మృదుని అని చెప్పాలి

ఋకారాంతాలు:- కర్తృ, కర్తృణీ, కర్తృణీ అని చెప్పాలి. హలంతాలలో చాలాభాగం పదాలు, హృత్-హృదీ-హృద్విలాగా చెప్పాలి.

సర్వీనామ పదాలకు పుంలింగంలో కః-కౌ-కే అనేవిధంగా, స్త్రీ లింగంలో కా-కే-కా అనే విధంగా, నపుంసక లింగాలలో క్తం-కే-కాని అనే విధంగాను ఉంటాయి.

ఈ క్రింది శ్లోకంలో ప్రథమా విభక్తులను చూడండి-
 గాద్యమః సాహసం దైర్యం బుద్ధిః శక్తిః పరాక్రమః
 ధీమతీ యత్ర వర్తన్తే తత్ర దేవః సహాయకృత్

ఈ క్రింది వాక్యములలో ప్రథమా విభక్తులను గుర్తించుడు:-
 1. ఇనాన్ కాస్తీ. మనుష్యాః సుమనసః విషేయః. నక్షత్రాణి రాత్రౌ
 2. రాశస్తే. బాలగంగాధరః యువీన్ రక్షిః స్వాతంత్ర్యాయ
 3. మత్సం చక్రతుః. ఆశయః పుష్పేషు చరన్తి. నేషకా పవన్తస్తః.

పాఠము - 3

జంతవః-జంతువులు

కాకి	: కాకి	అశ్వః	: గుట్టము
కొంగ	: కొంగ	భల్లూకః	: ఎలుగుబంటు
గుడ్ల గూబ	: గుడ్ల గూబ	నీంహః	: నీంహము
పాము	: పాము	మత్స్యః	: చేప
కొండచిలువ	: కొండచిలువ	జలకుంజరః	: నీటి నీనుగు
పెద్దపాము	: పెద్దపాము	శరభః	: మిడుత
కందిరీగ	: కందిరీగ	కోకిలః	: కోకిల
రాబందు	: రాబందు	పరాహః	: పంది
గ్రద్ద	: గ్రద్ద	ఖంజరీటః	: కాటుకపిట్ట
పాలపిట్ట	: పాలపిట్ట	పారశః	: బెగ్గురుపిట్ట
శివంగి	: శివంగి	తిత్తిరీ	: తీతువుపిట్ట
వద్రంగిపిట్ట	: వద్రంగిపిట్ట	జలవ్యాళః	: నీళ్ళకొయ్య

చిక్రదః	: ఉదుత	ఉష్ణః	: ఒకత
ఇంద్రుః	: పేను	గోళః	: బల్లి
మళకః	: దోమ	ధూమాటః	: కూకటిపిట్ట
శరారిః	: బాతు	జలూకా	: జేట్టి
కుక్కుటః	: కోడి	కర్ణజలూకా	: నల్లజేట్టి
హరిణః	: లేడి	వృశ్చికః	: తేలు
మర్కటః	: కోతి	కర్కటః	: ఏండ్రకాయ
మహిషః	: దున్నపోతు	కృష్ణసర్పః	: త్రాచుపాము
రత్నపా	: జలగ	శరీరః	: కుందేలు
శరభః	: తోడేళ్ళను	నికటః	: తొండ
	చంపేజంతువు	చటరః	: పిచ్చుక
వృకః	: తోడేలు	మృగః	: ఈగ
గవయః	: అడవిగోవు	ఖడ్గరః	: మిణుగురు పురుగు
హరితః	: పచ్చనిపిట్ట	కచ్ఛపః	: తొడేలు
గోధా	: ఉదుము	ఖడ్గీ	: ఖడ్గమ్మగము
శ్వేతయాకః	: చీరపేను	చాతకః	: శాసకోయిల
కపింజలః	: కౌజుపిట్ట	మూషికః	: ఎలుక
మహిలతా	: వానపాము	చుచుందురః	: చిట్టెలుక
శునకః	: కుక్క	క్రిమిః	: క్రిమి
నకులః	: ముంగిస	వ్యాఘ్రాటః	: ఏట్రంత
వశీముఖః	: కొండముచ్చు		: మృగము

శిష్యః	: విద్వ	శరేణుః	: కొక్కిర
శ్రీశ్రీ	: పెద్దపూల	శరారిః	: అడేలు
శ్రమరః	: తుమ్మెద	పతంగికా	: తెరముగ
శుభ్రమరః	: నెమలి	ర్యుల్లిశా	: చిమ్మెట ఎరుగు
శుమిః	: ఒక పెద్దచేప	టిట్టిభకః	: లకుముకిపిట్ట
శుషి	: పక్షి	వర్తకః	: వల్లరికిపిట్ట
శ్యవః	: దేగ	కీటః	: పురుగు
శుద్రగోపః	: ఆర్ద్రపురుగు	తైలపాయికా	: గవ్వలము
శ్రవకః	: జిక్కువపిట్ట	జంబుకః	: నక్క
శుక్రుణః	: నల్ల	టూతా	: సొలెపురుగు
శుక్రుః	: నీటికాకి	శుకః	: చిలుక
శుక్రుచ్చి	: నల్లికెళ్ళపాము	సరఫా	: తేనెటీగ
శుద్ధారః	: పిల్లి	చకోరః	: వెన్నెలపిట్ట
గజః	: ఏనుగు	శరభః	: గొల్లతామ
శిష్యః	: మేక	కోషకారః	: గొంగళిపురుగు
గో	: ఆవు	భేకః	: కప్ప
శ్రుతకః	: చిలుతపులి	కషోతః	: పాపురము
శ్రుతికా	: చీమ	ముజా	: చెదపురుగు
శరః	: మొసలి	చమరీ	: చమరీమ్మగము
శుంగిలః	: తిమింగిలము	పాశీనః	: బేడినచేప

గార్భభ: : గాడిద చిత్రపతంగ: : సీతాకోకచిలుక
హంస: : హంస జ్వలక్రిమి: : పట్టుపురుగు

"Since time immemorial this language has been instrumental in forging the Unity of the Country"

—JAIL SINGH

"ఎల్ల భాషలకును జనని సంస్కృతంబు"

—శ్రీకృష్ణదేవరాయలు

పాఠము = 4

సంబోధన ప్రథమా విభక్తులు

ఒకరిని ఉదేశించి మాట్లాడే సమయంలో సంబోధన ప్రథమా విభక్తిని వాడుతారు. హే, థో, మొదలైనవి సంబోధనలను తెలుపుతాయి. అయితే ఇవి పొడకుండా ప్రయోగించవచ్చు.

ఒకారాంత పుంలింగపదాలు : రామ రామో రామాః

ఒకారాంత పుంలింగపదాలు : కవే కవీ కవయః

ఒకారాంత పుంలింగపదాలు : విష్ణో విష్ణూ విష్ణవః

మొకారాంత పుంలింగపదాలు : దాతః దాతారో దాతారిః

సాధారణంగా హలంత పుంలింగ పదాలకు ప్రథమలాగే సంబోధన ప్రథమ కూడా ఉంటుంది.

•దా : జలముల్, బిషల్, నిత్, రిబ్, దివిషత్, మురల్

ఈ క్రింది హలంత పుంలింగ శబ్దాలకు మాత్రం సంబోధన ప్రథమలో, ప్రథమలో ఉండేదీర్ఘ హ్రస్వమౌతుంది. దీమాన్ (ప్ర.) హేదీమాన్ (సం.ప్ర.) మహాన్ (ప్ర.) హే మహాన్ (సం.ప్ర.) విద్వాన్ (ప్ర.) హే విద్వాన్ (సం.ప్ర.)

నికారాంతాలు : గుణన్, స్వామిన్ ఇలా ఉంటాయి.

ఒకారాంత స్త్రీలింగ పదాలు : లతే లతే లతాః

ఒకారాంత స్త్రీలింగ పదాలు : కృతే కృతీ కృతయః

ఒకారాంత స్త్రీలింగ పదాలు : నది నద్యో నద్యః

ఒకారాంత స్త్రీలింగ పదాలు : ధేనో ధేనూ ధేనవః

ఒకారాంత స్త్రీలింగ పదాలు : చమూః చమ్వో చమ్వః

మొకారాంత స్త్రీలింగ పదాలు : మాతః మాతారో మాతారిః

హలంత స్త్రీలింగ పదాలు సాధారణంగా ప్రథమలో లాగానే ఉంటాయి

సపుంసక లింగ పదాలన్నీ ప్రథమా విభక్తిలోవలె సంబోధనలో కూడా ఉంటాయి.

ఈ క్రింది శ్లోక పదాలలో సంబోధన ప్రథమా విభక్తులను వాడుదు :—

"హే గోపాలక హే కృపాజలనిధే" "హే జగత్ప్రియగురో"

"స్వామిన్ జనకతనయా వల్లభ"

"నరసింహనిలయే" "నరోజహస్తే" "ఆనంద గోవింద

ముకుంద రామ"

ఈ క్రింది పంక్తులలో సంబోధనలను గుర్తించునది.

1. మాతః కదా రక్షసి ?   2. సర్వాత్మన్ విశ్వేశ హి హి
3. కాత్వంబాభే ?   4. ఢిక్షో మాంసవిషేవణం కిమచితమ్ ?
5. కుత్ర రాజ్ఞ్యా గచ్ఛతః ?   6. కవే, వండిత అగచ్ఛతమ్.

అహారాః : అహార పదార్థములు

అభిషుతిమ్	: పుల్లగంజి	గోధూమాః	: గోధుమలు
అన్నమ్	: అన్నము	మృతమ్	: నెయ్యి
అధకాః	: కందులు	చణకాః	: శనగలు
అధకసూపః	: కందిపప్పు	చణక తైలమ్	: శనగనూనె
అమిక్ష	: వేడిపాలలో పెరుగు వేసి చేసినది		
అమృతం	: దప్పలము	తింత్రచీరనః	: చారు
ఉవదంశః	: కొరుక్కుతినేది	తిలతైలమ్	: నువ్వులనూనె
ఐరండతైలమ్	: అముదము	తైతిలః	: పంచదార లేనిపూడి
కలాయాః	: బటాసీలు, శనగలు	(గుండ్రవి)	
కాంజికమ్	: గంజి	తైలమ్	: నూనె
కుబేరమూలమ్	: జంతికలు	దధి	: పెరుగు
కూర్చికా	: విరిగినపాలు	నారకతైలమ్	: కొబ్బరినూనె
కృనరః	: పులగము	నర్పటః	: అప్పడము
కౌదేరమ్	: అంబర్	సీయూషమ్	: జిన్నుపాలు
క్వథితమ్	: సాంబారు	మస్తు	: మీగడ

మాషః	: మినుములు	వటకమ్	: వడియము
మాషచక్రమ్	: గారె	వ్యంజనమ్	: నంజుకొనేది
మద్గాః	: పెసలు	శాకః	: కూర
మద్గయూషః	: పెసరికట్టు	సర్పపతైలమ్	: అవనూనె
మద్గబూపః	: పెసరిపప్పు	సూపః	: పప్పు
		షీరమ్	: పాలు

ద్వితీయా విభక్తి

అకారాంత పుంలింగాలు	: రామం - రామౌ - రామాన్
ఇకారాంత	: కపిం - కపి - కపిన్
ఉకారాంత	: విధుం - విధూ - విధూన్
ఋకారాంత	: ధాతారం - ధాతారౌ - ధాత్యాన్
ఈకారాంత	: భిషజం - భిషజౌ - భిషజః
అకారాంత స్త్రీలింగాలు	: లతాం - లతే - లతాః
ఇకారాంత	: నతిం - నతీ - నతీః
ఋకారాంత	: నదీం - నద్యౌ - నదీః
ఉకారాంత	: ధేనుం - ధేనుౌ - ధేనుః
ఋకారాంత	: చమూం - చమౌ - చమూః
ఋకారాంత స్త్రీలింగపదాలు	: మాతరం - మాతరౌ - మాతర్యాః

నపుంసకలింగ పదాలన్నీ ప్రథమావిభక్తిలో ఎలా ఉంటాయో ద్వితీయా విభక్తిలో కూడా అలాగే ఉంటాయి.

ఈ క్రింది శ్లోకంలో తృతీయా విభక్తులను చూడండి :-

గుణో భిష్యతే మాసః కిలం భూయతే కులః

సిద్ధిభూషయతే విద్యాం ఛగో భిష్యతే భవమ్

ఈ క్రింది వాక్యములలో ద్వితీయా విభక్తులను గుర్తించండి.

1. దాశంజలం పైర్చామి. 2. తృప్తం నమస్కరితమ్.

3. వాచిదవాతి శ్రీశైవ. 4. జ్ఞానం పండితాః ఇచ్చన్తి.

5. దాశ్వానాం యాతరాః కులః.

6. ప్రవరాః మధునిః కులః.

తృ తీ యా వి భ క్తి

అకారాంత పుంలింగ పదాలు : వృక్షేణ-వృక్షభ్యాం-వృక్షేః

ఇకారాంత పుంలింగపదాలు : కనినా-కనిభ్యాం-కనిభిః

ఉకారాంత పుంలింగపదాలు : విధునా-విధుభ్యాం-విధుభిః

ఋకారాంత పుంలింగపదాలు : దాత్రా-దాతృభ్యాం-దాతృభిః

హారాంత పుంలింగ పదాలు : భిషజా-భిషగ్భ్యాం-భిషగ్భిః

అకారాంత స్త్రీలింగ పదాలు : లతయా-లతాభ్యాం-లతాభిః

ఇకారాంత స్త్రీలింగ పదాలు : నత్యా-నతిభ్యాం-నతిభిః

ఈకారాంత స్త్రీలింగ పదాలు : నద్యా-నదీభ్యాం-నదీభిః

ఉకారాంత స్త్రీలింగ పదాలు : దేన్వా-దేనుభ్యాం-దేనుభిః

ఋకారాంత స్త్రీలింగ పదాలు : చమ్వా-చముభ్యాం-చముభిః

ఋకారాంత స్త్రీలింగ పదాలు : దాత్రా-దాతృభ్యాం-దాతృభిః

హారాంత స్త్రీలింగ పదాలు : ఉపానహ-ఉపానహ్యం-ఉపానహ్యః

నపుంసక లింగ పదాలన్నీ సాధారణంగా పుంలింగ పదాలలాగానే ఉంటాయి.

ఈ క్రింది పద్యంలో తృతీయా విభక్తులను చూడండి :

అంగేన గాత్రం నయనేన వత్త్యమ్

న్యాయేన రాజ్యం లవణేన బోజ్యమ్

ధిర్యేణ హేనం ఖలు జీవితం ధ

న రాజతే చంద్రమసా వినావిశా.

ఈ క్రింది వాక్యాలలో తృతీయా విభక్తులను గుర్తించండి :

1. వాచా శోభతే మనుష్యః. 2. వారిలిః జనాః నవ్యస్తే.

3. విద్యార్థిభ్యాం పత్యతే. 4. శుచినా వస్త్రేణ రాజతే.

5. పార్శ్వత్యా లిఖతం. 6. ఉపానహ్యం శోభతే పాదయుగ్మమ్.

పాఠము-5

చ తు ర్థ వి భ క్తి

అకారాంత పుంలింగ పదాలు : వృక్షయ-వృక్షభ్యామ్-వృక్షేభ్యః

ఇకారాంత ,, ,, : విధయే-విధిభ్యాం-విధిభ్యః

ఉకారాంత ,, ,, : మధవే-మధుభ్యాం-మధుభ్యః

ఋకారాంత ,, ,, : దాత్రే-దాతృభ్యాం-దాతృభ్యః

హరింత	,,	: భిషజే భిషగ్భ్యాం-భిషగ్భ్యః
అకారాంత	స్త్రీలింగ పదాలు :	లతాయై-లతాభ్యాం-లతాభ్యః
ఇకారాంత	,,	: మత్త్యై-మతిభ్యాం-మతిభ్యః
ఈకారాంత	,,	: నద్వై-నదీభ్యాం-నదీభ్యః
ఉకారాంత	,,	: ఛన్వై-ఛనుభ్యాం-ఛనుభ్యః
ఊకారాంత	,,	: చన్వై-చనూభ్యాం-చనూభ్యః
ఋకారాంత	,,	: దన్వై-దాత్రీభ్యాం-దాత్రీభ్యః
హరింత	,,	: నిశే-నిష్యాం-నిష్యః

అకారాంత నపుంసక లింగ పదాలన్నీ సాధారణంగా పుంలింగ విదాలవలె ఉంటాయి.

ఈ క్రింది శ్లోకంలో చతుర్థి విభక్తులను చూడండి :

దరి దాయ ధనం వేయం జ్ఞానం ధేయం జనాయ చ

విపాసితాయ పాసీయం జ్ఞాథితాయ చ భోజనమ్.

ఈ క్రింది వాక్యాలలో చతుర్థులను గుర్తించండి :

1. పుష్పేభ్యః మధు పిబన్తి. 2. వివిభ్యః ధనం దదౌ.
3. లతాభ్యాం వారి దదాతి. 4. లోగిదే భిషక్ ఔషధం దదౌ.
5. దధినే బాలః ధావతి. 6. గృహీయ వాంఛతి.

వ్యావహారిక పదాని : వాడుక పదములు

బంధువులు

అగ్రజః	: అన్నయ్య	ప్రపితామహీ	: ముత్తమామ్మ
అగ్రజా	: అక్కయ్య	ప్రమాతామహః	: ముత్తాత
అనుజః	: తమ్ముడు		(తల్లివంక)
అనుజా	: చెల్లెలు	ప్రమాతామహీ	: ముత్తఅమ్మమ్మ
అనుజామాతా	: లోడిఅల్లుడు	పితృవ్యః	: పెదనాన్న లేక
అవులః	: బావ(సోదరిభర్త)		బాబాయి
ఉపపతిః	: ఉంచుకోబడినవాడు	పితృష్వసా	: మేనత్త (తండ్రి
ఉపపత్ని	: ఉంపుడుగత్తె		సోదరి
గురుః	: ఉపాధ్యాయుడు	పితామహీ	: నాయనమ్మ
గురుపత్ని	: అమ్మగారు		(తండ్రి తల్లి)
జామాతా	: అల్లుడు	పితా	: తండ్రి
దేవరః	: బావగారు	పితామహః	: తాత (తండ్రి
	(భర్తఅన్నగారు)		తండ్రి)
దాహిత్రః	: మనుమడు	పుత్రః	: కుమారుడు
	(కూతురుకొడుకు)పుత్రీ		: కుమార్తె
దాహిత్రీ	: మనుమరాలు	ప్రెతృష్వసీయా	: మరదలు
	(కూతురుకూతురు)		(మేనత్తకూతురు)
ననాందా	: అడవిడ్డ	ప్రెతృష్వసీయాః	: బావ (మేనత్త
ప్రజావతీ	: వదిన		కొడుకు)
ప్రపితామహః	: ముత్తాత (తండ్రి	పౌత్రః	: మనుమడు
	వంక)		(కొడుకు కొడుకు)

శాస్త్ర	: మనుమరాలు	మాతులానీ	: మేనత్త
	(కొడుకుకూతుడు) మార్తెష్వసీయ : పిన్ని లేక		
భాగినేయ :	మేనల్లుడు	పెద్దమ్మకొడుకు	
భాగినేయ :	మేనకోడలు	మాతృష్వసీయా :	పిన్ని కూతురు
ప్రాప్తిజానూ :	వదిన లేక	యాతా :	తోపికోడలు
	మదయ	పెండ్లి :	పెండ్లి కూతురు
మాతా :	తల్లి	శ్వశురు :	మామగారు
మాతామహ :	తాత (తల్లి తండ్రి) శ్వశ్రూ :		అత్తగారు
మాతామహ :	అమ్మమ్మ	సవత్నీ :	సవతి
	(తల్లి తల్లి)	సోపత్నీయ :	సవతికొడుకు
మార్తెష్వసా :	పిన్ని లేక	మ్మషా :	కోడలు
	పొత్తమ్మ	సోదరి :	సోదరుడు
మాతల :	మేనమామ	సోదరి :	సోదరి

వ్యవహారిక పదాని-2

శాకా : కూరలు

అవాక్కుప్పి :	బెండకాయ	బుహతి :	ముక్కవంకాయ
ఉర్దూరుక :	దోసకాయ	మరిచకా :	మిరపకాయలు
కచ్చిటి :	నక్కచోసరాలు	రాజచోకాటికి :	పెద్దపీర, బెంగు
కొచ్చెల్లి :	కాకరికాయ		కూరు వంకాయ
కోశాతకి :	బీరకాయ	లబున :	వెల్లులి
బండ్లకమ్ :	నిమ్మకాయ	వార్తక :	వంకాయ

ప్రపుకర్కటి :	ములుదోస	వింబమ్ :	దొండకాయ
పదోలికా :	బొట్లకాయ	శిండి :	చిక్కుడుకాయ
వలాండు :	నీరుత్తి	శీతలా :	సొరకాయ
పానసావి :	అగాకరకాయలు	సతీనకమ్ :	అలచందలు
ఉద్రశింబి :	గోరుచిక్కుడు		

కందా : దుంపలు

అలుకమ్ :	బంగాళాదుంప	తింత్రిచీపల్లవా :	చింతచిగుడు
కరడి :	Carret	పాలిశ్యా :	మట్టుబచ్చలి
కూష్మాండ :	గుమ్మడికాయ	మత్స్యాక్షి :	పొన్నగంటికూర
తృణవిందుక :	చేమ దుంపలు	మేంధీ :	మెంతికూర
మూలకమ్ :	మల్లంగి	వజ్రవల్లి :	నల్లెరు
రంభాశలాటు :	పచ్చిఅరటికాయ	వనవాస్తుక :	కాయ్యతోటకూర
మూరణ :	కంద	వాస్తుక :	తోటకూర
		నర్ద పళాకమ్ :	అపకుత

పత్ర శాకా :

అత్యుష్ణపర్ణ :	పుల్లబచ్చలి	సురభిచ్చుర :	కరివేపాకు
	లేక చుక్కూర	నువిషణ్ణకాకా :	నీరుచెంచలికూర
ఉపోదకి :	బచ్చలి	హిమమోచికా :	చిలుకతోటకూర

సంభారా :

కాకమాచీ :	కామంచికూర	అక్షికిమ్ :	అల్లం
కుస్తుంబరీ :	కొత్తిమీర	ఫలా :	ఏరిక్కాయ
జీవా :	పాలకూర	కటుమోద :	జవ్వది

(అవచ్చెట్లకూరలు)

కర్పూరమ్	: కర్పూరం	లవంగమ్	: లవంగము
కాశ్మీరజన్మ	: కుంకుంపువ్వు	వితున్నకమ్	: తనియాలు
జాతిపత్రికా	: జాపత్రి	నర్దపచూర్ణమ్	: ఆవపొడి
జీరకః	: జీలకర్ర	సుగంధద్రవ్యాణి	: సుగంధ
తిలకల్పః	: తెలకపిండి	ద్రవ్యాలు,	
మరిచాః	: మిరియాలు	మసాలదినుసులు	
మేంధీ	: మెంతులు	సూక్ష్మజః	: గసగసాలు
హింగుః	: ఇంగువ		

పాతము-రి

పంచమీ విభక్తి

అకారాంత పుంలింగ పదాలు	: వృక్షాత్-వృక్షభ్యాం-వృక్షేభ్యః
ఇకారాంత పుంలింగపదాలు	: కవేః కవిభ్యాం-కవిభ్యః
ఉకారాంత	: మధోః-మధుభ్యామ్-మధుభ్యః
ఋకారాంత	: దాతుః-దాతృభ్యాం-దాతృభ్యః
హలంత	: భిషజః భిషగ్భ్యాం-భిషగ్భ్యః
అకారాంత స్త్రీలింగపదాలు	: లతాయాః-లతాభ్యాం-లతాభ్యః
ఇకారాంత స్త్రీలింగపదాలు	: నత్యాః-నతిభ్యాం-నతిభ్యః
ఈకారాంత స్త్రీలింగపదాలు	: నద్యాః-నదీభ్యాం-నదీభ్యః
ఉకారాంత స్త్రీలింగపదాలు	: ధేన్వాః-ధేనుభ్యాం-ధేనుభ్యః
ఋకారాంత	: మాతుః-మాతృభ్యాం-మాతృభ్యః
హలంత	: నిశః-నిష్పాం-నిష్పభ్యః

అకారాంత నపుంసకలింగ పదాలు పుంలింగ పదాల లాగానే ఉంటాయి.

ఇకారాంత నపుంసక లింగపదాలు	: వారిణాః-వారిభ్యాం-వారిభ్యః
ఉకారాంత	: మధునః-మధుభ్యాం-మధుభ్యః
ఋకారాంత	: దాతుః-దాతృభ్యాం-దాతృభ్యః
హలంత	: హృదః-హృద్భ్యాం-హృద్భ్యః

ఈ క్రింది పద్యంలో పంచమీ విభక్తులను చూడండి :

పర్వతానాం భయం వృక్షాత్ పద్మానాం శిశిరాత్ భయమ్
పాదసానాం భయం వాతాత్ సాధూనాం దుష్టనాత్ భయమ్

ఈ క్రింది వాక్యాలలో పంచమీ విభక్తులను గుర్తించుడు :

1. వృక్షాత్ పత్రం పతతి.
2. నద్యాః కచ్ఛవః అగచ్ఛతి.
3. దాతృభ్యాం వాలః ఘోష్యతే.
4. మధునః బిందవః పతన్తి.
5. లతాభ్యాం భ్రమరాః అగచ్ఛన్తి.
6. నిశః చతుర్థో భాగః.

షష్ఠీ విభక్తి

అకారాంత పుంలింగ పదాలు	: వృక్షన్య-వృక్షయోః-వృక్షణాం
ఇకారాంత పుంలింగ పదాలు	: కవేః-కవ్యోః-కవీనాం
ఉకారాంత పుంలింగ పదాలు	: భానోః-భాన్వోః-భానూనాం
ఋకారాంత	: కర్తుః-కర్త్రోః-కర్తృణాం
హలంత	: భిషజః-భిషజ్జోః-భిషజాం

అకారాంత స్త్రీలింగ పదాలు : లతాయాః-లతయోః-లతానాం
 ఇకారాంత స్త్రీలింగ పదాలు : నత్కాః-నత్కయోః-నత్కనాం
 ఉకారాంత స్త్రీలింగ పదాలు : నద్యాః-నద్యయోః-నద్యనాం
 ఋకారాంత స్త్రీలింగ పదాలు : ధేన్వాః-ధేన్వయోః-ధేన్వనాం
 మృకారాంత : మాతూః-మాత్రయోః-మాత్రనామ్
 హరింత : గిరీః-గిరీయోః-గిరీనామ్

అకారాంత నపుంసకపదాలు షష్ఠీ విభక్తిలో పుంలింగ పదాలవలె ఉంటాయి.

ఇకారాంత నపుంసక లింగపదాలు : వారిణః-వారిణ్యోః-వారిణామ్
 ఉకారాంత : మధునః-మధునోః-మధునాం
 ఋకారాంత : దాతృణః-దాతృణ్యోః-దాతృణామ్
 హరింత : హృదః-హృద్యోః-హృదామ్

ఈ క్రింది పద్యంలో షష్ఠీవిభక్తి పదాలను చూడండి :

హస్తస్య భూషణం దానం సత్యం కంతస్య భూషణమ్

శ్రోత్రస్య భూషణం శాస్త్రం భూషణైః కిం ప్రయోజనమ్ ?

ఈ క్రింది వాక్యాలలో షష్ఠీ విభక్తి పదాలను గుర్తించండి :

1. నగరస్య సమీపే గ్రామః అస్తి. 2. శిష్యః సేతుః రణం వివేళ.

3. లతానాం కొందాః షష్ఠాః. 4. సూర్యస్యలేఖనః ప్రభావః మహాన్.

5. గ్రంథో ప్రకాశితో కవ్యోః. 6. గిరీం దేవీ రక్షతు.

పాఠము:-

సప్తమీ విభక్తి

అకారాంత పుంలింగ పదాలు : వృక్షే-వృక్షయోః-వృక్షేషు
 ఇకారాంత : మదౌ - మద్యోః - మదృషు
 ఉకారాంత : శంఖౌ - శంఖ్యోః - శంఖుషు
 ఋకారాంత : దాతరీ - దాత్ర్యోః - దాతృషు
 హరింత : మహతి - మహత్యోః - మహత్యు

అకారాంత స్త్రీలింగ పదాలు : లతాయాం - లతయోః-లతాసు
 ఇకారాంత : మతౌ - మత్యోః-మతిషు
 ఉకారాంత : నద్యాం-నద్యోః-నదీషు
 ఋకారాంత : ధేనౌ - ధేన్వోః-ధేనుషు
 ఉకారాంత : చమ్యాం-చమ్యోః-చమూషు
 ఋకారాంత : మాతరి-మాత్ర్యోః-మాతృషు
 హరింత : గిరి-గిర్యోః-గిర్ను

అకారాంత నపుంసకలింగ పదాలన్నీ సప్తమీ విభక్తిలో గూడా పుంలింగ పదాలవలె ఉంటాయి.

ఇకారాంత నపుంసకలింగ పదాలు : వారిణీ-వారిణ్యోః-వారిషు

ఉకారాంత : మధుని-మధునోః-మధుషు
 ఋకారాంత : దాతృణీ-దాతృణ్యోః-దాతృషు
 హరింత : హృది-హృద్యోః-హృద్యు

ఈ క్రింది శ్లోకంలో సప్తమి విభక్తి వదాలను గమనించండి.

అపది మిత్ర పేక్షా శూరహః కై రిచాంగభే భవతి

విస సే చంశపిణ్ణ శ్చయిః పేక్షా తు పిర్థి నే పుంసి.

ఈ క్రింది వాక్యంలో సప్తమి విభక్తి వదాలను గుర్తించండి.

1. విద్యాయాం ప్రతిః కార్యా. 2. పనేషు ఫలాని సన్తి.

3. ఉపాధ్యాయః గ్రామే వసతి. 4. నీతి రితతా పర్తితే.

5. హరిణయో వ్యాఘ్రః వతితి. 6. వనా ర్హిః అస్తి.

ఉత్తమ ప్రతి వదానికి అన్ని విభక్తులను కూర్చి వ్రాయండి.

ఈ క్రింది వదాలకు లింగవచన విభక్తులను చెప్పండి చూద్దాం.

ధనేషు, వ్యాఘ్రః, వృక్షౌ, వచతి, భ్రాతౌః సుఖేభ్యః, లతాభిః, సౌధస్య, భామాయాః సుఖశరాదే, భార్మికః, కార్యాలయం, పుమాంసౌ, ఘటయోః, నృది.

వక్రీకలు వదువుతూ ప్రతీ వదమూ ఏ లింగమో, ఏ విభక్తో ఏ వచనమో చెప్పడానికి ప్రయత్నిస్తూ ఉండాలి. ఇలా తిరిగి ఏకాగ్రతతో చెయ్యాలి.

సర్వనామ శబ్దాలైన కిం, యత్, సర్వ మొదలైన శబ్దాలకు ప్రాముఖ్యం ఉంది.

పాఠము-8

మీరూ సంస్కృతం నేర్చుకోండి-2

వర్తమానకాల రూపములు (Present forms)

సంస్కృతమందలి క్రియలను ధాతువులందురు. ఇవి పరస్మై పదిక్రియలని, ఆత్మనేపది క్రియలని, ఉభయపదులని, మూడురకములు.

పరస్మై పదిక్రియలకు వర్తమానకాలమున ప్రథమపురుషుడందు తి, తః, అన్తి అనియు, మధ్యమపురుషుడందు సి, థి, థ అనియు, ఉత్తమపురుషుడందు మి, మి, మః అనియు గోచరించును. ఆత్మన పదులకు తే, అతే, అన్తే అనిప్రథమపురుషుడందును, నే, ఏ, నే అని, మధ్యమపురుషుడందును, ఏ, వహే, మహే అని ఉత్తమపురుషుడందును ఏరివచన ద్వివచన, బహువచన ములయందు కనుపించును. పరస్మైపదుల లక్షణము, ఆత్మనేపదుల లక్షణము ఏక్రియలయందు కనుపించునో అవియే ఉభయపదులు. భూ తాను క్రియకు వర్తమాన కాలమున మూడుపురుషులయందు రూపము లిట్లుండును. ఇది పరస్మై పదిధాతువు.

	ఏ.	ద్వి.	బ
ప్ర.పు.	భవతి	భవతః	భవన్తి
మ.పు.	భవసి	భవతః	భవథ
ఉ.పు.	భవామి	భవావః	భవామః

పరస్మై పదిక్రియలకన్నింటికిని యిట్లే రూపములను చెప్ప వలయును.

	ఏ	ద్వి	బ
ప్ర.పు.	ఏధతే	ఏధేతే	ఏధన్తే
మ.పు.	ఏధసే	ఏధేథే	ఏధధ్యే
ఉ.పు.	ఏధే	ఏధావహే	ఏధామహే

ఉత్తమపురుషును 1 st Person అనియు, మధ్యమపురుషును 2nd person అనియు, ప్రథమపురుషును 3rd person అనియు అంగ

భాషయందు వ్యవహరించుదురు. భవతి - He stays భవతిః - They stay, భవన్తి They stay భవసి - you stay భవసిః, you stay భవామి - I stay, భవామః we two stay భవామః - we all stay

ఉభయపదులకు రెండు విధములుగనూ రూపములను చెప్పుకొనవచ్చును.

ఉ. చా :	క్రియతి	క్రయతిః	క్రయన్తి
	క్రయతే	క్రయేతే	క్రయన్తే
	క్రయసి	క్రయసిః	క్రయన్త
	క్రయసే	క్రయేసే	క్రయన్తే
	క్రయామి	క్రయామః	క్రయామః
	క్రయే	క్రయావహే	క్రయామహే.

సంస్కృతమందు సాధారణముగా అన్ని క్రియలకును రూపములు పై విధముగనే యుండును. వీని సాధారణముగా గొవి అన్ని క్రియలకును నోటితో రూపములను చెప్పుట, వ్రాయుట అభ్యసించవలయును. క్రియలకు వర్తమాన కాలమందలి ప్రథమపురుషరూపముల పట్టిని చూపిండు.

ముఖ్యమైన సంస్కృత క్రియలు

భాషించు : stay, గాఃపాదు : sing, గమ్యఃపెళ్ళు : go, లిఖ్ : వ్రాయు write, పఠఃచదువు : read, దృశ్ : చూచు : see, వచ్ : పలుకు : say, కథ్ : చెప్పు : tell, హస్ : నవ్వు : laugh, స్మచ్ఛ్ : అడుగు : ask, స్థా : నిలబడియుండు : stand, చుర్ : దొంగిలించు : rob,

ఎవ్ : ఎవ్వరు : enter, మై : పాడు : fade, క్రీడ్ : ఆడు : play, ఓర్ : పరిగెత్తు : run, ఉద్ధర్ : అడ్డించు : prevent, ఆకర్ : విను listen, స్వా : వాసనచూచు : smell, హన్ : చంపు : kill, అవరుహ్ : Descent, ఋ : ధ్వనించు - ring, ఉపవిశ్ : కూర్చుండు - sit, శ్రీ : విను, listen, పక్ : వండు : cook, స్నప్ : శయనించు : sleep, వీడ్ : వర్ధిల్లించు - develop, జి : జయించు - conquer, ఖి : తిను - eat, యాచ్ : యాచించు - beg, నిండ్ : నిండించు - come, కష్ప్ : కంపించు - snake, ఆగచ్ఛ్ : వచ్చు - come, వ్యక్ : విడచు, leave, నశ్ : నశించు - destroy, గ్రహ : సీకొను - take, రుధిర్ : ఏడ్చు - cry, జ్ఞా : తెలిసికొను - know, తను : తలచు - think, ఆరుహ్ : ఎక్కు - ascend, పో : పానము చేయు - drink, దాచ్ : దానముచేయు - give, కృతి : చేరించు - put, ఆక్రమ్ : ఆక్రమించు - occupy, షహ : సహించు - bear, tolerate, రక్ష : రక్షించు - protect, చర్ : చలించు - move, చిజ్ : కోయు - pluck, జీవ్ : జీవించు - live, డీజ్ : ఎగురు - fly, లెడ్ : పొందించు - lead, త్రహష్ : సిగ్గుపడు - shy, తృ : ధరించు - wear, పుష్ : పోషించు - protect, నట : నటించు act, పల్ : పడు - fall, ప్రీజ్ : తృప్తిపెట్టు - satisfy బండ్ : బంధించు - bind, శ్రజ్ : ఆశ్రయించు - resort, స్నా : స్నానము చేయు - bath, సృక్ : సృష్టించు - create, స్మృ : స్మరించు - remember, స్పృశ్ : స్పృశించు - touch, శేభి : భయపడు - fear పారము.

పదములు :

యథాపూర్వమ్ : As

before, తు, తావత్, అధిక్యత్య : As for, As to, చ, చ : As well as, అద్యాపి : As yet, కియదపి : At all, భవతు :

So be it, యస్మాత్ : Be that, కిందిదన్యదపి : Something more, కిమన్యత్ : What else, అధికాధికమ్ : More and more, కోఽపరః : Who else, కింపునః : How much more, హేనాంతరాత్ : Else where, ఉపరిష్ఠాత్ : From above, దినోద్దినమ్ : From day to day, యత్కించిదపి ఉపేతు : What ever it may be, కిముద్దిశ్య : where about, కేన : Where by, ఏస్మిన్ : Where in, తత్క్షణమేవ : That instant, అంత్రాంతరే : In the meanwhile, సవిస్తరిమ్ : At long, నోచేత : Unless, అమృతః : So and so, తావత్ : As far as, ఏతదవధి : So far, తస్మిన్ : So that, తస్మిన్, ఏవంవ S, then, తస్మైఽపి క్షత్రాః : There about, తతి : There upon, కథమపి : Some how, అధునా : At present, అఽస్మాన్ : All of a sudden, సర్వస్వమ్ : All in all, యుగపత్ : All at once, పునః : ఇతఃపరమ్ : ever more, శశ్వత్ : For యతిః ప్రభృతి : ever since, కించ అపిద : More over.

పాఠము-111

PRESENT FORMS .

భవతి : He stays ఉన్నాడు, గాయతి : He sings పాడుచున్నాడు, గచ్ఛతి : He goes వెళ్ళుచున్నాడు, లిఖతి : He writes వ్రాయుచున్నాడు, పఠతి : He reads చదువుచున్నాడు, పశ్యతి : He sees చూచుచున్నాడు, వదతి He speaks మాట్లాడుచున్నాడు, కథయతి : He tells చెప్పుచున్నాడు, హసతి : He laughs నవ్వుచున్నాడు, పృచ్ఛతి : He asks అడుగుచున్నాడు, తిష్ఠతి : He stands నిలచియున్నాడు, చోరయతి : He robs దొంగీలించుచున్నాడు, ప్రవిశతి : He enters ప్రవేశించుచున్నాడు, మ్లాయతి : It fades వాడుచున్నది

ధావతి : He runs పరుగెత్తుచున్నాడు, రుణధి : He prevents అడ్డుగించుచున్నాడు, అకర్ణయతి He listens వింటున్నాడు, డిశ్ఛతి : He smells వాసనచూచుచున్నాడు, హన్తి : He kills చంపుచున్నాడు, అవరోహతి : He descends దిగుచున్నాడు, నదతి : He rings ధ్వనించుచున్నాడు, ఉపవిశతి : He sits కూర్చొనుచున్నాడు, శ్రుణోతి : He listens వినుచున్నాడు, పచతి : He cooks వండుచున్నాడు, స్వపితి He sleeps నిద్రించుచున్నాడు. ఏథతే : He develops పెద్దదైనందుచున్నాడు. జయతి : He conquers*

అభీక్షం : మరలమరల, నహ : సాకం : సత్రా : నమం : సార్థం : కూడా, తోడ, డిక్ : (నిందను సూచించేపదం) అద : ఏమ్మట, శుభం కోసం వాడవచ్చు, అఘ : అపును, yes మా : వద్దు don't చ : కూడా వా : కూడా, లేదా హ (గతం సూచిస్తుంది). నూనం : నిశ్చయంగా ఉన్నట్ : మరల మరల, నిర్భయం : ఎల్లప్పుడూ భూయః : మరల చేత : అయితే if హస్త : అయ్యా అహ యావత్ : ఏంతవరకైతే, నిశ్చయం. ఎంతైతే, తావత్ : అంతవరకు, అంత, తథాహి : It is follows, ఖలు : కదా (కారణాన్ని కూడా సూచిస్తుంది) కిల : అట (చేసినట), నుప్తు : సాధు తెన్నగా. స్మః (ఘాతకాలాన్ని, చూచిస్తుంది) హే : థోః : అయ్యా, అయే : అయి : ఓయీ (ప్రేమగపిలుచుట), తు : కాని, కింతు : కాని, పరంతు : కానీ అపి : కూడా, అపితు : కానీ : ఇంకా, హి : నిశ్చయంగా, ను : (సందేహాన్ని సూచించును), అపి : నను, కిం, కచ్చిత్ అనునవి ప్రశ్నవాక్యాలముందు సాధారణంగా ప్రయోగింపబడుతాయి. నానాః బహుః అనేక విధములుగా, స్వరః : స్వయంగా, పరః ఇంకొకదావితే, చేరొకచోటనుండి, ఇతిః ఇటుపై ను :

అనుతః బహుతః : అనేక ప్రకారముండి, ఎంతో ; ఎక్కువతః : నలు
ప్రకారము, అభివృద్ధి ; ఉభయతః : రెండు ప్రకారములు, ఇహ : ఇక్కడ,
అహ : అక్కడ ; సర్వత్ర : అనేకచోట్ల, సద్యః : ఎంతసేపటికి, అదేరొజు, ఎదురు ;
ఏదయిన సమవత్సరం, పరాంతః : గత సమవత్సరానికి వెనుక సమవత్సరం,
విషమతః : ఈ సమవత్సరము పరేద్యవి ; తరువాతరొజు పూర్వేద్యతః :
ముందురొజు అనేద్యతః ; మఱియొకరొజు, ఉభయేద్యతః : ఉభయద్యతః :
ఎందురొజులయందు, యథా : ఏ విధముగా, తథా : ఆ విధముగా,
ఏవేద్యతః : పూర్వస్తాత్ : ఎదురుగా, అథరేణ : అదః : అవరస్తాత్ :
శ్రీందుగా, దక్షిణేన, దక్షిణతః : దక్షిణంగా ఉత్తరేణ : ఉత్తరతః : ఉత్త
రంగా, ఉత్తరాత్ : వెనుకగా ఉపరి : ఉపరిస్తాత్ : పైన, పూర్వేణ :
పూర్వుగా, అవరేణ : అవతల, దక్షిణాహ : దక్షిణా : దక్షిణదిక్కుగా,
ఉత్తరాహ : ఉత్తరా : ఉత్తరదిక్కుగా, నిశ్చేషమ్ : To a man,
ఉత్తరతః : to and fro, ఏతావత్సర్వంతం : So far So long,
తథా : ect or So forth, ఏవం తర్హి : So then, అపితావత్ :
So much, : పది : Anon, మహాద్యుహుః : ever and anon,
యథా : తిథాహ : As for Instance.

పాఠము-11

అసమాపక క్రియలు (INFINITIVE VERBS)

సమాప్తిని పొందని క్రియలను అసమాపక క్రియలందురు.
పెళ్లి, వచ్చి, తిని, వదిలికొని మొదలగునవి యిందుకు దాహరణములు.
అంగముందు after going, or having gone అనియు, after
plucking or having plucked అనియు చెప్పదురు. సంస్కృతమున
పెళ్లి, అనుదానికి గత్వా అని సంగమ్య అనె, వదిలి అను దానికి
పఠిత్వా అని ప్రవత్య అని రెండు రెండు రూపములుండును. మరల
మరల పెళ్లి అనుదానికి గామం గామం అనె [గమంగమం], మరల

మరల వదిలి అను దానికి పాతం పాతం అనియు అందురు. ఈ క్రింది
పట్టికల ద్వారా అసమాపక క్రియలను (Infinitive Verbs) ను తెలిసికొన
వచ్చును.

సంస్కృతమున అసమాపక క్రియలకు త్వా అవిగానియ అని
గాని చివర వచ్చును.

భూత్వా ; అయి, ఉండి గీత్వా ; పొడి, గత్వా ; పెళ్లి, లభిత్వా ;
వ్రాసి, పఠిత్వా ; వదిలి, దృష్ట్వా ; చూచి, విచిత్వా ; పఠి, కథ
యిత్వా ; చెప్పి, హసిత్వా ; నవ్వి, శృణ్వత్వా ; అడిగి, స్థిత్వా ; ఉండి
చోరియిత్వా ; దొంగిలించి, ప్రవిశ్య ; ప్రవేశించి, మ్లిత్వా ; వదిలిపోయి,
క్రీడిత్వా ; అడి, భావిత్వా ; పరుగెత్తి, దుద్వా ; అడ్డగించి, ఆకర్ష్య ;
విని, శ్రూత్వా ; వాసనచూచి, హత్వా ; చంపి, అశరుహ్య ; దిగి,
నడిత్వా ; మ్రోగి, ధ్వనించి, ఉపవిశ్య ; కూర్చొని, శ్రుత్వా : జ్ఞాపిని,
పక్త్వా : పండి, స్వపిత్వా : నిద్రించి, వేదిత్వా : వృద్ధి నొంది తత్వా ;
జయించి, భక్షయిత్వా : తిని, యాచయిత్వా : యాచించి, నిందిత్వా :
నిందించి, కంపిత్వా : కంపించి, ఆగత్య : వచ్చి, త్యక్త్వా : విడచి,
నష్ట్యా : నశించి, గృహీత్వా : తీసికొని, జ్ఞాత్వా : తెలిసికొని, మత్వా :
తలచి, ఆరుహ్య : ఎక్కి, పీత్వా : త్రాగి, దత్త్వా : ఇచ్చి : కృత్రిత్వా :
చేదించి ఆశ్రమ్య : ఆశ్రమించి, సహిత్వా : సహించి, రక్షిత్వా :
రక్షించి, చరిత్వా : కదలి, అవచిత్య : కోసి : జీవిత్వా : జీవించి : ఉద్ధీయ :
ఎగిరి : పీత్వా : నడిపి, త్రపిత్వా : పిగ్గువడి, దృష్ట్వా : ధరించి, పోష
యిత్వా : పోషించి, నడిత్వా : నడించి, పఠిత్వా : పడి, ప్రేక్షిత్వా : తృప్తి
పఱచి, బద్ధ్యా : బంధించి : శిత్వా : ఆశ్రయించి, స్నాత్వా : స్నానముచేసి,

స్వప్నాః స్వప్నాః, స్వప్నాః, స్వప్నాః, స్వప్నాః : తాకి, కీర్తన.
భయపడి.

సంస్కృత భాషయందు వివిధ అర్థములనిచ్చు ఉపసర్గలు గలవు.
పినినేప్రాదులు అందురు. ఈ ఉపసర్గలను క్రియలకుముందు చేర్చుదురు.
ఇవి సందర్భాను సారముగా క్రింద క్రింద న అర్థముల నిచ్చును. ఈ
ఉపసర్గలు తాను పై రూపములకు ముందు చేర్చినపుడు ఆ పదము
చివరనుండు తాను అనునది పోయి యగా మారును. ఉదా॥ సం -
గత్యా : సంగమ్య, సం - స్వప్నాః సంస్వప్న. వ్ర, పర, అప,
నమ్, అను అవ, నిన్, నిర్, దున్, దుర్, వి. ఆజ్, ని, అధి,
అపి, అ, సు, ఉల్, లి, సరి, పరి, ఉప, అనునవి ఉపసర్గలు. పై
వ్రత్యయంత రూపములందు కొన్ని పదములు ఉపసర్గలతోనే ప్రసిద్ధి
ములుగావున అట్లే ఉపసర్గలు బడినవి. ఇవన్నీ కంఠస్థంచేయండి.

పాఠము-12

ఉపకరణాని : పనిముట్లు

చమన : చెండా, కర్షణ : స్కూర్, కర్షణదోదక : స్కూర్చెవరు
అననం : పీట. చషక : గ్లాసు, బాజనమ్ : గిన్నె, భృంగారుక :
పంచుకొనెడు కొడగంగిన్నె, కటాహ : గుంటిగ, నమ్మాళ్లనీ : చీపురు,
యవనికా : తెలు, ఘరట్ట : తిరగలి, కట : చాప, బహుచ్చిద్రమ్ :
జల్లెడ, ఉపానహ : చెప్పులు, పాదత్రాట : బూట్లు, పాదుకే :
సాచాచెప్పులు, ఖార్చు : చేట, కందు : పెనము, కంభిగరితె, శరావ :
మూకుడు, దర్శి : తెడ్డు, కంఠోల : గంప, కంఠ : కంచము, ముసల :
రోకలి, దృష్టశుక్ర : నన్నికట్లు, పేషణీ : పాత్రము, తాళకం :

తాళము, ఉద్భాదక : తాళంచెవి, హల : నాగలి, లవిత్రమ్ : కొడవలి,
లవిత్రమ్ : పొల, హాదీ : మూది, బృహత్పూడి : దబ్బనము, లరా :
చెప్పులుకుట్టునూది, మూషా : కప్పము, ఘట : కుండ, మంజూషా,
పెద్దె, శకులా : వక్కను కత్తిరించేకత్తి, కర్తరీ : కత్తెర, పరిమ :
గొడ్డలి, నికష : ఒలిపిడిరాయి, భస్మా : తోలుతిత్తి, తూరికా : కుంచె,
గళికా : పేకు, వరాహకూర్చమ్ : నగలుతుడిచేబ్రష్, లోహవత్రమ్ :
రేకు, అహః : నీటితొట్టె, ఉన్మాథ : గాలము, కుహనమ్ : గజా
పాత్ర, విశ్లేషణ : నిచ్చెన, క్రకచ : బంపము, ఉల్కాబలమ్ :
తోలు, కరండికా : పూలబుట్ట, గళంతికా : చెంబు, అవర్తనీ : గరితె,
మృద్గర : సుత్తి, కర్ష : కత్తి, అర్గలా : గడియ, కుద్దాల : గునపము,
అశ్మదారణమ్ : ఉలి, త్రిపాత్ : ముక్కలిపీట, దృతి : నంచి, కర్ష
దృతి : చేతినంచి, పృశ్చన : అకులనుతుంచే ఇనపవస్తువు, భురీకా :
చాకు, శాణయన్తమ్ : పదునుపెట్టెయంత్రం, నాగదంత : కొక్కెము,
అంబుపేచనీ : నీటిబొక్కెన, విపానమ్ : తారిగోరెం, శిఖితరు :
దీపపునమ్మె, అభర్ష : కుంచె, అనకమ్ : తిప్పెట, ఘటియన్త్రమ్ :
వీరాము, వ్రతం : card, రూమనాళ : చిమ్మి, హసన్తి : పొయ్యి,
చున్తి : కుంపటి, అంగారధానీ : పెద్దపొయ్యి, వాయుహసన్తి : గ్యాస్
పొయ్యి, విద్యుత్పాచకం : కుక్కరు, పుటగ్రీహ : బాటీ, బ్రాష్టం :
బాణలి, సిక్తకదీప : మైనపువత్తి, రేఖినీ : పెన్ను, కరినికా : బలపము,
సంధర్షణీ : కబ్బరు, కృష్ణరేఖినీ : పెన్సిల్, భటికా : చాక్లెట్,
పుస్తకం : పుస్తకము, మార్జనీ : డస్టరు, కృష్ణవలక : బ్లాక్ బోర్డు,
కవాట : తలుపు ద్వారమానం : గడప, గవాక్ష : కిటికీ, ఉపధానం :
దిండు, శిక్యం : ఉట్టి, గృహం : ఇల్లు, సౌధ : మేడ, అంగనం :
ముంగిలి, (వరండా) ద్వారం : ద్వారము, పతద్గ్రహ : ఉమ్మి వేయు

చెల్ల లేదా చెత్తబట్ట, కళా : కొరదా, ఉద్బుద్ధి : అట్లకాద, వాగులా : పిల, దీప : దీపము, విద్యుద్దీప : విద్యుద్దీపము, కరిదీప : కరిదీపము, అగ్ని : బూజుకట్ట, కాచదపక : పింగాణీచిప్ప.

పాఠము-13

POTENTIAL MOOD

సంస్కృతమున చేయవలెను, తినవలెను, చదువవలెను అను అర్థమున కప్పు అను ప్రత్యయము ప్రతిక్రియకు చేరును. వీనిని మూడు ప్రియముల యందు మూడు పదములయందును, అన్ని రింగములయందును మార్పులేక వాడవచ్చును. వీని యందుగల కర్తృపదమునకు (Subject) మాత్రము తృతీయావధితి వచ్చును.

గంతవ్యం, భోక్తవ్యం, పఠితవ్యం

మయా గంతవ్యం - నేను వెళ్ళవలెను. I should go

(ఉత్తమపురుష 1st person)

ర్వయా భోక్తవ్యం - నీవు తినవలెను. You should eat

(మ. పు. 2nd person) It should be eaten by you

తేన పఠితవ్యం - అతడు చదువవలెను. He should read

It should be read by him.

ఈ క్రింది పట్టివి కంఠస్థము చేయవలయును :

భవితవ్యం - ఉండవలెను. గాతవ్యం - పాడవలెను. గంతవ్యం - వెళ్ళవలెను. తీతవ్యం - త్రాయవలెను. పఠితవ్యం - చదువవలెను. ద్రష్టవ్యం - చూడవలెను. వదితవ్యం - మాట్లాడవలెను. కథితవ్యం - చెప్పవలెను. హసితవ్యం - నవ్వువలెను. ప్రశ్నవ్యం - అడుగవలెను. స్థితవ్యం - ఉండవలెను. దోషితవ్యం - దోషింపవలెను. ప్రవేశ్య

వ్యం - ప్రవేశింపవలెను. మూతవ్యం - వాకిపోవలెను. క్షీడితవ్యం - అడవలెను. దావితవ్యం - ఎరుగెత్తవలెను. రోదితవ్యం - ఆడగించవలెను. ఆకర్ణితవ్యం - వినవలెను. మూతవ్యం - వాసనచూడవలెను. హస్తవ్యం - చంపవలెను. అపరోహితవ్యం - ఎక్కవలెను. నతవ్యం - ధ్వనింపవలెను. ఉపవేశ్యవ్యం - కూర్చొనవలెను. శ్రోతవ్యం - వినవలెను. పక్తవ్యం - ముడవలెను. స్పృశితవ్యం - నిద్రింపవలెను. వీడితవ్యం - వృద్ధిపొందవలెను. భేత్తవ్యం - భేదింపవలెను. దక్షితవ్యం - తినవలెను. యాచితవ్యం - అడుగవలెను. నిందితవ్యం - నిందింపవలెను. కంపితవ్యం - కంపించవలెను. ఆగ్రస్తవ్యం - రావలెను. త్యక్తవ్యం - విడచిపెట్టవలెను. నష్టవ్యం - నశించవలెను. గృహీతవ్యం - తీసికొనవలెను. రోదితవ్యం - ఏడ్వవలెను. జ్ఞాతవ్యం - తెలిసికొనవలెను. మూతవ్యం - తలుచవలెను. అరోహితవ్యం - ఎక్కవలెను. పాతవ్యం - త్రాగవలెను. దాతవ్యం - ఇవ్వవలెను. తృప్తవ్యం - భేదింపవలెను. ఆశ్రమితవ్యం - ఆశ్రమింపవలెను. సోధవ్యం - సహింపవలెను. రక్షితవ్యం - రక్షింపవలెను. చలితవ్యం - చలింపవలెను. చేతవ్యం - కోయవలెను. జీవితవ్యం - జీవింపవలెను. డయితవ్యం - ఏగురవలెను. వేతవ్యం - తీసికొని వెళ్ళవలెను. త్రపితవ్యం - సిగ్గుపడవలెను. ధర్తవ్యం - ధరింపవలెను. పోషితవ్యం - పోషింపవలెను. నటితవ్యం - నటింపవలెను. పఠితవ్యం - పడవలెను. ప్రీతవ్యం - తృప్తిపరచవలెను. బంధితవ్యం - బంధింపవలెను. శ్రయితవ్యం - ఆశ్రయింపవలెను. స్నాతవ్యం - స్నానము చేయవలెను. స్రష్టవ్యం - సృష్టింపవలెను. స్మరితవ్యం - స్మరింపవలెను. స్రష్టవ్యం - తాకవలెను. భేతవ్యం - భయపడవలెను.

ఈ క్రియల యందు న్యాయముగా చదివబడవలెను. అని కర్మాస్తమే చెప్పబలయును కొన్ని అకర్మకథాతులగుటవలెను, తెలుగులో కర్తృత్వ ప్రయోగా లేకుండుగా ఉండినవి అని కర్తృత్వంతో వ్రాయబడ్డాయి చదివబడెను, వ్రాయబడినవి, వ్రాయబడవలెను. మొదలగు పై అర్థములలోనే వరసీయమ్, గరుసీయమ్, వీశణీయమ్, యాచసీయమ్, అను విధముగా అసీయ అని క్రియ లరువాతి చేర్చి కూడా వాడబడును.

భూతికాలార్థమున క్రియలను ఎట్లువాడవచ్చునో గతి పాఠముల యందు నిరూపించితిని అట్లుగాకర్త, క్రిపర్ ప్రత్యయాలతరూపములను కర్తృకు (Subject) విశేషణముగా వాటి వ్యవహారమును కొని సాగించవచ్చును. ఇది మిక్కిలి సులభమైన వద్దతి. సాధారణముగా సంస్కృతభాష యందు క్రియలను వాడుటయే కష్టము. "సర్వేనష్టాః తిజస్తప్రక్రియాయాం" అనిగలదు. అనగా పాఠములను శ్రద్ధగా చదువుకొనుచున్న విద్యార్థులు సైతము గురువుగారు క్రియలను బోధించునపుడు ఇబ్బందిపడిరిట. కావున భూతికాలమునందలి వెనుక వర్తీలయందలి క్రియలను వాడనక్కరలేకయే ఈ క్రింది పదములతో సులభముగా మనము మాట్లాడుకొనవచ్చును. అది ఎలాగో వివరిస్తాను.

ప్రథమపురుష, మధ్యమపురుష, ఉత్తమపురుషయని మూడు పురుషులున్నవి గదా. ప్రథమ పురుషయందు He or She అనునది "వాడు లేక ఆమె లేక అది" అనునది కర్త ఇవి ఏకవచనము నందుదును. ద్వివచనమున They two, అనునది, బహువచనమున They all అనునవి కర్తలు. కావున, నః పఠతి ; He reads, తౌ పఠతః They two read, తే పఠన్తి ; They read, అవి కర్త ఏ పురుష

నీ వచనమునందుండునో క్రియను అది పురుష అగ్గీ వచనమున వాత జలయును. మధ్యమ పురుషయందు.

త్వం పఠసి : You read, యువాం పఠతః ; You two read, యూయం పఠతః ; You all read అని ప్రయోగములుండును ఉత్తమ పురుషయందు, అహం పఠామి : I read. ఆహం పఠామః ; We two read, వయంఽపఠామః ; We all read, అని వాక్యములుండును.

ఇవట ఒక విషయమున్నది. ప్రథమయనగా మొదటి అని భావించురు. అట్లు భావించరాదు. అట్లు తలచినచో ప్రథమ పురుష యనగా 1st person అని చెప్పబలసి వచ్చును. అది సరికాదు. 1st person అనగా ఉత్తమపురుష, మధ్యమపురుష యనగా 2nd person, ప్రథమ పురుష యనగా 3rd person అగును. ఈ విషయమును అంగ్లభాష తెలిసినవారు గుర్తుంచుకొనవలయును.

పరితవాన్ అనగా చదవినవాడు అని అర్థము. I, You, He అను కర్తలున్నపుడును ఈ క్రియను మార్చకయే వాడవచ్చును. ఇది మాట్లాడుటకు ఎంతయో సుఖమైన వద్దతి. ఉదాహరణకు పరితవాన్ : అను పదమునే తీసికొందము.

క్రియతో ప్రయోగము ;

నః అపఠత్ He read, త్నం అపఠః You read, అహం అపఠమ్ I read, అగ్లమున read, అను క్రియ మార్పు చెందకయే యుండుట సులభముగదా. సంస్కృతిమున పురుష (కర్మ) మారి నంతనే క్రియయు మారుచున్నది. గమనింపుడు, ఇది కొంచెము కష్టముకాదా యనినచో నిజమేయగును. కాని పై అర్థములలోనే యీ క్రింది సుఖమైన మార్గమును చూడుడు.

నేను పఠింపవాన్ He read
 త్వం పఠింపవాన్ You read
 అహం పఠింపవాన్ I read

Past tense

ఈ వాక్యములలో పఠింపవాన్ అనునది మూలములేదు ఈ గ్రామముతోబాటు శబ్దమంజరి యందలి పట్టికను కంఠస్థము చేసినచో భాషను విశదముగా వచ్చినట్లును ఈ పఠింపవాన్ అనునది Singular పఠింపవనై అనునది Dual, పఠింపవన్తః అనునది Plura, అగును. ఈ శబ్దములను శబ్దమంజరి యందలి థీమత్ శబ్దమువలె చెప్పవలెను. పఠింపవన్తః, పఠింపవన్తః అను ఏక ద్వి బహువచనముల చూపములను గుర్తుంచుకొనవలయును ఇట్లే పట్టియందలి రూపములకును అగును. ఈ మార్పులను గుర్తుంచుకొని భూక్రియకుగం వర్తమాన, భవిష్యత్ కాలములందలి రూపములను కంఠస్థము చేసినచో అతిసుఖముగా సంస్కృతమున సంభాషించు కొనుచూ వ్యవహారము సాగింపవచ్చును. చూడుడు.

పోతము - 15

PRESENT TENSE

అతడు చదువుచున్నాడు నః పఠింపవాన్ భవతి He reads
 వారిద్దరూ చదువుచున్నారు తౌ పఠింపవన్తః భవతః They two read
 వాడు చదువుచున్నాడు, తే పఠింపవన్తః భవన్తి They read
 నీవు చదువుచున్నావు త్వం పఠింపవాన్ భవసి You read
 మీరిద్దరూ చదువుచున్నారు యువాం పఠింపవన్తౌ భవతః
 You two read
 మీరందరూ చదువుచున్నారు యూయం పఠింపవన్తః భవథ
 You all read

నేను చదువుచున్నాను అహం పఠింపవాన్ భవామి I read
 మేమిరువురము చదువుచున్నాము అవాం పఠింపవన్తౌ భివామః
 We two read
 మేమందఱము చదువుచున్నాము వయం పఠింపవన్తః భివామః
 We all read

PAST TENSE

అతడు చదివెను నః పఠింపవాన్ He read
 వారిరువురూ చదివరి తౌ పఠింపవన్తౌ They two read
 వారందరూ చదివరి తే పఠింపవన్తః They read
 నీవు చదివెతిని త్వం పఠింపవాన్ You read
 మీరిరువురూ చదివెతిరి యువాం పఠింపవన్తౌ You two read
 నేను చదివెతిని అహం పఠింపవాన్ I read
 మేమిరువురము చదివెతిమి అవాం పఠింపవన్తౌ We two read
 మేమందఱము చదివెతిమి వయం పఠింపవన్తః We all read

FUTURE TENSE

అతడు చదువగలడు నః పఠింపవాన్ భవిష్యతి He will read
 వారిద్దరూ చదువగలరు తౌ పఠింపవన్తౌ భవిష్యతః
 They two will read
 వారందరూ చదువగలరు తే పఠింపవన్తః భవిష్యన్తి
 They will read
 నీవు చదువగలవు త్వం పఠింపవాన్ భవిష్యసి You will read

మీరిరువురు చదువగలరు యువాం పఠితవంతై భవిష్యత్:

You two will read

మీరందరూ చదువగలరు యూయం పఠితవంతై భవిష్యత్

You all will read

నేను చదువగలను అహం పఠితవాన్ భవిష్యామి I will read

మేమిరువురము చదువగలము ఆవాం పఠితవంతై భవిష్యామః

We two will read

మేమందరము చదువగలము ఏయం పఠితవంతై భవిష్యామః

We all will read

పై పట్టిల యందు సంస్కృత వాక్యములలో మూడంశములు గలవు. 1) Subject (వాడు నీవు నేను మొదలగునవి 2) చెప్పదలచు కొన్న క్రియా రూపము పఠితవాన్ మొ॥ 3) భూ అను క్రియయొక్క రూపము. ఇట్లు మూడంశములతో మూడు కాలములందు అనేక వాక్యములను నిర్మింపవచ్చును. Past tense వాక్యములలో మాత్రము భూ అను క్రియయొక్క రూపమును వాడినవి నరములేదు. ఇచ్చట రెండంశములు మాత్రమే యుండును. ముఖ్యమైన క్రియలకు గల ఈ క్రింది రూపములను కంఠస్థము చేయవలయును పఠితవాన్ అను పదమునకు మూడు లింగములయందు మూడు పదనముల యందు రూపములను దిగువనిచ్చిన పద్ధతిలో గుర్తుంచుకొనుడు.

పాఠము - 16

	Singulai	Dual	Plural
Masculine Gender -	పఠితవాన్	పఠితవంతై	పఠితవంతై
Feminine Gender -	పఠితవతీ	పఠితవత్యౌ	పఠితవత్యః
Neuter Gender	పఠితవత్	పఠితవతీ	పఠితవన్తి

ఇట్లే గతవాన్ (M) గతవతీ (F) గతవత్ (N) అని రూపములనూ హించునది. సాగతవతీ, She went. సాగతవతీ భవిష్యతి She will go. సాగతవతీ భవతి She goes

సః : He సా : She తత్ : It That తౌ : They two
తే : They two (girls) తే : Those two తే : They తాః :
They (g rls) తాని : Those all.

పఠితవాన్ అని పుంలింగంలోను, పఠితవతీ అని స్త్రీ లింగంలోను, పఠితవత్ అని నపుంసకలింగమందు రూపములెట్లు చెప్పితిమో అట్లే ఈ క్రింది పదములకుగూడ అన్ని పదనముల యందును నోటితో చెప్పటకు అభ్యసించవలయును.

ఈ క్రింది పట్టిని కంఠస్థము చేయుడు.

భూతవాన్-భూతవతీ భూతవత్. గీతవాన్-గీతవతీ-గీతవత్. గతవాన్-గతవతీ-గతవత్. లిఖితవాన్-లిఖితవతీ-లిఖితవత్. దృష్టవాన్-దృష్టవతీ-దృష్టవత్. కథితవాన్-కథితవతీ-కథితవత్. స్థితవాన్-స్థితవతీ-స్థితవత్. హతవాన్-హతవతీ-హతవత్. భుక్తవాన్-భుక్తవతీ-భుక్తవత్. జితవాన్-జితవతీ-జితవత్. భీతవాన్-భీతవతీ-భీతవత్. స్నాతవాన్-స్నాతవతీ-స్నాతవత్.

ఇదే విధముగా ఓగిలిన క్రియలకు గల రూపములను నోటితో చెప్పుచూ అభ్యసింపుడు.

పై పదాలలో సారాళంగా నపుంసకలింగి పదాలను వాడవలసిన అవసరంరాదు. వాటిని వదలి కూడా మాట్లాడుకోవచ్చు ఎందుకంటే లోకంలో పురుషుడో స్త్రీయో కర్త అగును. అయితే మనస్సే ఆకర్షణకు వెళ్ళింది అనాలనుకోండి అప్పుడు వెళ్ళింది అనే అర్థంలో

గతవత్ అనే నపుంసకలింగపదమే వాదారి. మనఃపితగతవత్ అని చెప్పాలి. అయితే కటువంటి సమయాలలో నేను తరివాను అని మార్చి చెప్పినా సరిపోతుంది అలా మార్చుకోండి. అప్పుడు నపుంసక లింగపదాలను వాదవలసిన అవసరం ఉందిదు. ఉదాహరణకు అజ్ఞానం చేయించింది అనాలనుకోండి. అప్పుడు నాకు తెలియలేదు. అందుచే చేసాను. మొదటిగు ిడుల్లో విడగొట్టి మాట్లాడండి. తేలికగా ఉంటుంది పై పట్టిల పుస్తకంలో వాక్యాలు నిర్మించేటప్పుడు ఈ నియమాలు గుర్తుంచుకోండి.

1. వాక్యాలలో కత్తును, పిగిరిన క్రియాభాగాన్ని విడివిడిగా గుర్తించండి.
2. కత్తును చెప్పేపదం ఏలింగమో, ఏవతనమో గుర్తించండి.
3. కత్తును చెప్పే ఆ ఆర్థంగల పదం సంస్కృతంలో ఏదో పదాలను చూడండి.
4. ఆ పదానికి ఆ పతనం ఏలా ఉంటుందో విభక్తులను దృష్టిలో ఉంచుకొని చెప్పండి.
5. అది ఏలింగమో చూడండి.
6. ఆ లింగం, ఆ పతనంలో కత్తును వాడండి.
7. క్రియాపదం భూతకాలంలో ఉందా, వర్తమానకాలంలో ఉందా, భవిష్యత్కాలంలో ఉందా అని చూడండి.
8. ఆ క్రియాపదాన్ని కత్తుఉండే లింగంలో, పతనంలో వాడండి. అంతే వాక్యం పూర్తవుతుంది.

పై నియమాలును పాటిస్తూ ఈ క్రింది వాక్యములను సంస్కృతంలోకి మార్చండి.

1. పుంరెకి హర్షివర్ధనుని జయించెను. 2. బుద్ధుడు ససారమును త్యజించెను. 3. ఇద్దరు స్త్రీలు పువ్వులను తీసికొనిరి.

అత్ర : ఇక్కడ, అదః : ఇది, అశౌ : వారు, ఈమె ఆమ్ : అవును, ఇదమ్ : ఇది, ఇయమ్ : ఈమె, ఇది, ఈ, ఇహ : ఇక్కడ, ఎషః : వీడు, ఏషా : ఈమె, కః : ఎవడు, ఏతత్ : ఇది, కదా : ఏప్పుడు, కా : ఏవతే, కిం : ఏమి, కిమర్థమ్ : ఎందుకు, కుత్ర : ఎక్కడ, తత్ర : అక్కడ, తథా : అంతిగా, తదా : అప్పుడు, తు : కాని, న : లేదు, కాదు, యథా : ఏరీతిగా అయితే, యదా : ఎప్పుడైతే, వా : లేక, నర్వత్ర : అంతటా, నర్వదా : ఏల్లప్పుడు. హా : నిశ్చయముగా.

6. వాక్యంలో యదావస్తే తదా, యః వస్తే సః, యా వస్తే సా, యత్ వస్తే తత్, యథా వస్తే తథా వస్తాయి.

ఉదా : యదారామః అగచ్ఛత్ తదా ఏతదభూత్.

పాఠము - 17

రంగులు Colours

అరుణః : Light Red అపాండుః : పాలిపోయినరంగు Pale ఈషద్ధూమ్రః : Purple కదారః : Reddish Brown కర్చురః : mixed with all colours. కృష్ణః : Black. జపాపర్ణః : Rose colour. ద్రావ్యః : Thick Red. ధూమ్రః : Black mixed with Red. నీలః : Blue పాండురః : Pink పాండురః : Yellow white పింగళః :

Light Yellow పచ్చిపండు : Orange పింఛం : Brown : కర్ర : Red
 రోహిత : Dark Red కుక్క : White శోణ : Pink హరిత :
 Green.

ఇవి మూడు లింగాలలోనూ ఉంటాయి. ఆ వస్తువును బట్టి
 లింగం చెప్పాలి.

ఉదా : కుక్క - కుక్క - కుక్కమ్.

NUMBERS సంఖ్యలు

M	F	N	
ఏకః	ఏకా	ఏకమ్	[One]
ద్వయః	ద్వే	ద్వే	[Two]
త్రయః	త్రయః	త్రయే	[Three]
చత్వారి	చత్రయః	చత్వారి	[Four]

పంచ అను పదము మొదలు అన్ని సంఖ్యలూ మూడు లింగ
 ముల యందు సమాసిముగనే యుండును. విశేషణ మనగా విశేషమును
 తెలుపునది. విశేష్యమనగా విశేషణముచే తెలియబడిన విశేషము గలది.
 వాక్యముల యందు విశేషణములు, విశేష్యము ఉండును. విశేషణము,
 ఏ లింగము, ఏ వచనము, ఏ విభక్తి యందుండునో విశేషణములను
 అదే లింగము అదే వచనము అదే విభక్తి యందు ప్రయోగించాలి

ఉదా:- 1. రామః ఏకః. 2. లక్ష్మీపార్వత్యౌద్వే 3. త్రయః
 కాంతాః 4. చత్వారి ఫలాని. పంచ పుడుపాకః, పంచ స్త్రీయః పంచ
 ఫలాని మొదలైన (5thto) అంశాన్ని అన్ని లింగాలలోనూ సమాసి
 గానే ఉంటాయి.

షడ్ - 6 శస్త్ర - 7 అష్టా - 8 నవ - 9 దశ - 10 ఏకాదశ - 11
 ద్వాదశ - 12 త్రయోదశ - 13 చతుర్దశ - 14 పంచదశ - 15 షోడశ - 16
 సప్తదశ - 17 అష్టాదశ - 18, వింశతి - 20 వీరివింశతి - 21 ద్వావింశతి
 - 22 త్రయోవింశతి - 23 చతుర్వింశతి - 24 పంచవింశతి - 25
 షష్టివింశతి - 26 సప్తవింశతి - 27 అష్టావింశతి - 28 త్రింశత్ - 30
 చిత్తావింశత్ - 40 పంచాశతి - 50 షష్టి - 60 సప్తతి - 70 అశ్వితి - 80
 నవతి - 90 శతమ్ - 100 సహస్రం - 1000 అయతమ్ - 10,000
 లక్ష - 1,00,000 కోటి - 1,00,000,00 దశకోటి - 10,00,00,00 పింగళాది
 ఇలా చెప్పాలి. శతకోటి, సహస్రకోటి

ఇలాగే ఏక, ద్వి, త్రయః, చతుర్, పంచ, షడ్, సప్త, అష్ట,
 దేర్శి త్రమంగా పదాలు చెప్పాలి.

19, 29, 39, 49, 59, 69, 79, 89, 99 వదలకు ఒకటి
 తక్కువ 20, ఒకటితక్కువ 30 అర్థాలు చెప్పాలి అంటే ఏకోన
 అనివ్రాసి దానితరువాత, తరువాతవచ్చే అంశపేరు వాయాలి. 19
 అనాలంటే ఏకోన అని, తరువాత 20ని చెప్పే వింశతి అనే పదం
 చెప్పాలి, ఏకోన వింశతి ఏకోన త్రింశత్, ఏకోన చత్వారింశత్ మొ॥

రుచయః (రుచులు)

మధురం : తీపి, అమృతం : పురుషునివణిమ్ : ఉప్పు తీక్షణ :
 కఠిణము, కాషాయమ్ : వగరు, తిక్తమ్ : చేదు. తియ్యనిది, పుల్లనిది
 అని చెప్పాల్సివస్తే అవస్తువును తెలిపేపదం ఏలింగంలో ఉంటుందో
 ఈ పదాన్ని కూడా ఆ లింగంలో వదాలి. పులింగాలలో ఈ పదాలకు
 విస్లే (:) చేదుకుంది స్త్రీలింగాలలో ఆకారాంతాలు ఆకారాంతాలుగా,
 ఉకారాంతాలు ఉకారాంతాలుగా మారుతాయి. ఉదా : అమ్మ, కట్టి,
 నపుంసక లింగాలలో వట్టిలలోలాగే ఉంటాయి.

పదాని

కుంఠీ : కొంత దీపనీవాము జాతీపరిమే : జాతీకాయ సురభిత్కీ.
దాల్చినచెక్క కస్తూరీ : కస్తూరి, ఖదిరసారీ : కవిరి పాదరీ :
పాదరీనము, సిక్తకమ్ మైనము, మయూరకమ్ : మైలమృగము,
సింహారమ్ : సింధూరము, రనఘ్నమ్ : వెలిగారం, ధూమోత్తః :
నవాసారము, ఉద్దీప్రం : గుగ్గిరిము అశ్వపారః : శిలాజిత్తు, లాఙ్ఘ :
లక్ష్మ, శ్రగుః : మురిగ, శిఖోపరిం : శీతాయ.

విలాసవస్తూని

కంకతికా : దువ్వెన, దర్శనం : అర్థము, తింకం : బొట్టు,
కుంకుమం : కజ్జలం : కాటుక, ముఖచూర్ణం : పొడరు, హిమకం :
స్నో, హిమాంబు : వన్నీరు, పటవాసః : మైసూత, వలయం : గజా,
అంజనశలాకా : కాటుకపుల్ల, అమ్లాపం : గోరింటాకు, మేఖలా :
వడ్డాణం, హారః : ముత్యాలదండ, చందనం : గంధం, కర్పూరం :
కర్పూరము, శేశత్తైరిం : తలనూనె, శిరస్త్రాణం : దోపి, అలకా :
ముంగురులు, ఆంగుళీయకం : ఉంగరం, నఖలు, గోళనుక త్తిరించేది,
సఖిగంజనీ : గొళ్ళంగు, దంతచూర్ణం : పళ్ళబొడి, హంసకః : అందె,
పాదోర్మికాః : ముత్తెలు, మంగలసూత్రం : మంగలసూత్రం, కర్ణికా :
జాకా, రోరింకు, కుండలం : కుండలము, గైవేయకం : నెక్లెసు,
అవగుండనం : మేలిముసుగు, దంతోష్ఠం : టూత్ పేస్టు, దంతశోధనీ :
టూత్ బ్రష్, రేఖయమనకీలః : పర్మినున్న, కైశ్యం : తలకట్టు,

పీడి, జడి, అంజనేయ : సుగంధి, విదీపట్టః : విద్యును, ఉత్తరీయం :
ఉత్తరీయమునం : పైటపిన్న, వాలపాశ్యా : రాగిపీకెళ్ళ,
అంగికా : పాద్యా, పస్తోర్మిక : పుచ్చిళ్లు, వత్సం : వత్సము, చందాల
ం : చందాలం : ఉండే వత్సము, రేదా స్పిట్టరు పెటికోట్, శాటీ :
పిప్పిడి, కాటకః : తువ్వాలు, హసావళీ : పెద్దదుప్పటి, కంఠాబొంత,
అంబూలం : తాంబూలము, పీటీ : కీక్కి, సుధా : సున్నము, క్రముకః :
పక్కపొడి, తాంబూలకరంకః : తమిళపాకులపెట్టె, దోలా : ఊయల,
హస్తప్రావరకః : దుమాయి, ఉష్ణీషః : చిలిపాగ, అనుప్రవరీనం : బూటు,
శీలమణయః : నల్లపూసలు.

ఫలాని - పండ్లు

బదళీఫలం : అరటిపండు, హరిత్కదళీఫలం : పచ్చరటిపండు, ఆమ్లత
రదళీఫలం : తక్రకేళిపండు, దాడినుం : దానిమ్మ, పవనం : పవన,
ఆమ్రం : మామిడిపండు, రసాలం : పీచుమామిడి, జంబూఫలం :
నరేడు, కీజాపూరః : జామి, సీతాఫలం : సీతాఫలం, నారంగం : నారింజ,
బిత్తాయి, ద్రాక్ష : ద్రాక్ష, చాతామఫలం : చాదంపండు, భల్లాతరీ
ఫలం : జీడిమామిడి, భర్జరరి : భర్జరము, పిండభర్జరం : ముంత
భర్జరం, మూనద్రాక్ష : ఎండుద్రాక్ష, తీద్రద్రాక్ష : కిన్మినలు, మాతు
లుంగం : మాడీఫలం, బదళీఫలం : రేగు, సింఛితకాఫలం : యాపిర్,
దీరీఫలం : ఖేరీకాయ, (గంగరేగుకాయ)

పుష్పాణి : పువ్వులు, జపాపుష్పం : గులాబి, సేవంతికా : చేమంతి
మూలతీకుసుమం : మూలతి, వకుళం : బొగడపువ్వు, పాటలం : పొగడ
పువ్వు, నక్షత్ర సేవంతికా : నక్షత్రచేమంతి, కురవకం : గోరింట (పిట్ట),

అంబుష్టం ; అదవిమల్లె, శంఖపుష్పం : శంఖపుష్పం. బంధూకం ;
మంకెనపుష్పం లేదా ఎఱ్ఱమల్లె. అమ్మానం : గోరింటి. కుశంబకం ;
పచ్చగోరింటి. మరువకం : మరువము. ప్రతాపనః ; నెల్లమందారం.
శంషం ; చిరదేనెప్పం. ఉత్పలం ; కలువ. కిక్తోత్పలం; ఎఱ్ఱకలువ.
ఇంపెరిం ; నల్లకలువ, అంభోజం ; తామర. నితాంభోజం ; తెల్ల
తామర కుశేయం ; నూరుకలువపుష్పం, సహస్రపత్రం : వేయిరేకుల
పుష్పం. సూర్యముఖీ ; ప్రొద్దుతిరుగుడుపుష్పం కరవీరం ; గన్నేరు
నళినం ; చిల్లి. శేఫాలికా : వానిలి. పున్నాగం ; పొన్నపూవు. మందా
రిం : మందారం. పీఠికరవీరం ; పచ్చగన్నేరు గుడ్డుమందారం ;
మొద్దుమందారం పారిజాతం : పారిజాతం. చంపకం; సంపెంగ. కుందం ;
మల్లె పుష్పమండలం - మోలెప్పం పుష్పగుచ్ఛం - పాలగుత్తి.
చాలకంటకం - గొబ్బిపుష్పం - పొద్దుమం - సన్నజాతి. సకమాతీకా
కుసుమం - పిరజాటి గుచ్ఛపుష్పం - బంతిపుష్పం. కేతికీ - మొగలి
కర్తికారం - కొండగోగు. కోవిదాళం - దేవకాంచనము, స్థలవమ్మం ;
మెట్టతామర. నాగమల్లీ - నాగమల్లి.

నాకాః - తుపాకిగుండ్లు. నళయంత్రం - తుపాకీ. శతమ్నీ - ఫిరంగి.

బాజః - బాజము. ధనుః - విల్లు. సూర్య - మండుచున్న ఇనుపకడ్డి

జ్వరపత్రం - పొగపా. భూమనాశీ - సిగరెట్టు నెస్యం-ముక్కు
పొడి ఈగతాంభూలం - ఖాదాకీళ్ళి. మద్యం - కల్లు. మదిరా -
నారాయి. అజయః - గంజాయి అహిభేనం - నల్లమందు.

లోహః - లోహములు. ఆయస్కాంతం - ఆయస్కాంతము.
భూజః - Mineral, సీసం - సీసము. ఆరకూటః - ఇత్తిడి. కాంస్యం.
రంగం - తగరము. పీఠలోహః - సత్త. సువర్ణం - బంగారము.
జితం - వెండి. తామ్రం - రాగి.

అయః - ఇనుము. లోహసారః - ఉక్కు

అభ్రకం - అబ్రకము. కాచః - గాజు.

చోరః - దొంగ, కుంభీరకః - కన్నపుదొంగ, దివాచోరః - చగటి
దొంగ, అంబాకః - దోపిడిదారుడు. సహాధః - పట్టుబడిన దొంగ,
ఏకాగారికః - భవనానాకొల్లగొట్టెదొంగ, దన్యుః - బండిపోటు, మహా
చోరః - గజదొంగ.

వింజః - వేప పువ్వులు - మోదుగ, ప్లక్షః - జువ్వి. శమీ -
జమ్మి. జంబూ - నీలమ. రాజజంబూ - అల్లనేరేడు, బిల్వః -
మారేడు. శాల్మళి - చూరుగ. చించా - చింత, అశ్వత్థః - రావి,
అర్జునః - మద్ది. పనసః - పనస. అర్కః - జిల్లేడు. భృంగరాజః - గుంట
గలగర. దాడిమః - దానిమ్మ. శిగ్రుః - మునగ. కదంబః - కడిమి.
అమలకః : అనిరిక, మరువకః : మరువము, విష్ణుక్రాంతా : విష్ణు
క్రాంత, వృక్షః - చెట్లు, అశా - తీగ, స్కంధః - బోదె, కాఘ -
కొమ్మ, కళికా - మొగ్గ, కేసరిః - కేసరిము, కిరహటః - అడుగున
ఉండేదుంప అమః - మామిడి, జంబీరః - నిమ్మ, బృహజ్జంబీరః -
దబ్బ, మధూకః - ఇప్ప, నాగకంగః - నారింజ, నారితేజః : కొబ్బరి
అరిష్టః - కుంకుడు, వాతామః - బాదం. మాచీ - మాచికాయచెట్టు,
దూర్వా - గజిక, కుళః - దర్బ, తృణమ్ - గడ్డి, ఘాతః - పచ్చిగడ్డి,
వేణుః - వెదురు, బిదరీ - రేగు, అపామార్గః - ఉత్తరేణి, తులసీ -
తులసి, కరవీరః - గన్నేరు, తాళః - తాటి, బర్హరః - తుమ్మ, కపిత్థః -
వెలగ, గుల్మః - పొద, శికుంజః - పొదరిల్లు, కాండః - కాండము,
శిఫా - ఊడ, కింజల్కః - కింజల్కము, వరాహకః - విత్తనాలకోశము,
వృంతమ్ - తొడిమ. పుష్పకోశః - పుష్పకోశము. abyx, దళమ్ :
రేకు, అంకురః : మొలక, బీజమ్ : విత్తనము, గర్భాంకురః :

Embryo, సంపాదితాహారము : stored food, కవచము : పొరలేక
 పెండు, ఊకవచము : Nut shell, పుష్పము : పుష్పము, జలవృక్షము :
 నీలపువ్వు, పురుషుడు : పురుషుడు, స్త్రీ : స్త్రీ, బాలు : బాలుడు,
 కళాకారము : కళాకారుడు, వలకవర్తి : నెదురుగతిపై ఆదేశ్యుని :
 చిత్రకారము : చిత్రకారుడు, కవి : కవి, రచయిత : రచయిత, విమర్శక :
 విమర్శకుడు, లక్షక : వ్రడంగి, కుంభకారి : కుమ్మరి, తంతువాయ :
 నేతగాడు, న్యర్థకారము : కంసారి, ఉపాధ్యాయ : ఉపాధ్యాయుడు,
 ప్రాధ్యపక : లాయరు, శిల్పి : శిల్పి, నటు : నటుడు, గాయక :
 గాయకుడు, మార్దంగిక : మర్దంగముచేవాడు, ప్రదర్శి : పిల్లన
 గ్రోవిడుచువాడు, పాదుకాకారము : బెప్పులుకుట్టువాడు, కృషీవర :
 రైతు, మాతాకారము : పుష్పిలగుచ్చువాడు, సైరంధ్ర : పుష్పాలు
 గుచ్చుచు, ఉద్యానసాల : తోటమాలి, భృత్య : సేవకుడు, లేవక :
 రంగులుపుయువాడు, సాచిక : దర్శనాడు, : జిహ్వా : దిష్ట హానించు
 వాడు, పాణిము : చేతులతో తాళమువేయువాడు, ప్రజ్ఞక : జీతవానించు
 వాడు, శాకునిక : శకునం చెప్పేవాడు, వాగురిక : జాలరి, వాగ్మీ :
 వక్త్ర, మాంసిక : మాంసము ఆమువాడు, వార్తాహర : పోస్ట్ మాన్,
 భారీక : బరువులు మోయువాడు, శాకటిక : బండివాడు, నాపిత :
 మంగలివాడు, రజక : చాకరి, జాబాల : పేకలువేపువాడు, దేవర :
 దేవునిబొమ్మలమ్మవాడు, గోప : గొల్లవాడు, ప్రేక్షక : ప్రేక్షకుడు,
 అవచాయక : కోయువాడు, మాత : మాత, వృత్తికారము : వృత్తికారుడు,
 విచారక : మాన్యగాడు, పురోహిత : పురోహితుడు, రాజా : రాజు,
 రాజ్ఞీ : రాణి, సేనాధిపతి : సేనాధిపతి, అక్కిక : అత్త, వైద్య : డాక్టరు,
 యాంత్రిక : యంత్రమునడుపువాడు, మాంత్రిక : మాంత్రికుడు,
 వ్యతిథి : జ్యోతిషుడు, ద్వి : రెండు, మానము : మెట్టి, ప్రవాహము :

శిఖా, శకటము, బండి, గోళకటము : పల్లబండి, తైలకటము : బియ్యము,
 ధూమశకటము : రైతు, విద్యుచ్ఛక్తికటము : ఎలక్ట్రిక్ లైటు, నా :
 నావ, తరణి : ఓడ, విమానము : విమానము.

భారమితి : Barometre మాడ్మదర్శిని, Micro scope దిక్కుచీ :
 Mariner's compass చాయాగ్రాహకము : Camera దూరదర్శిని :
 Tele scope దృశ్యనిష్ఠాపని : Gram phone, అశాశవాణి : Radio
 విద్యుద్బిగిజనని : Dynamo విద్యుచ్ఛక్తిమాపకము : Volta metre
 విద్యుచ్ఛక్తిమాపని : Galvometre, తారావార్తాయంత్రము, Tele graph
 యక్షిణిదీపము : Magic lanter, చలనశకటము : motor car ఘనత్వ
 మాపకము : Hydrometre, బ్రహ్మదనయంత్రము : Brahma press.
 విద్యుత్పాత్రము : Battery, శబ్దవాహకతారాయంత్రము : Telephone,
 మాడ్మశ్రవణయంత్రము : micro phone, బహుశాపదార్థకము : Kaladio
 scope, మాడ్మవస్తుమాపకము : micro metre, అర్ధ్రతామాపకము :
 Hygrometre.

పాఠము-21

వాల్మీకి సూక్తులు

వాల్మీకి ప్రశంస

1) ఈనాడు రామరామేతి మధురం మధురాక్షరమ్
 ఆదుర్యా కవితాశాఖాం నందే వాల్మీకి కోకిలమ్.

కవిత్వం అనే కొమ్మనెక్కి అందమైన అక్షరాలతో కూడిన
 'రామ, రామ' అనే పదాలను వినసొంపుగా గానం చేస్తున్న వాల్మీకి
 కోకిలను శమన్గరిస్తున్నాను.

2) న్యాయేన రాజ్యకార్యాణి యః కరోతి దశానన

న సంతతస్యతే సశాన్తిశ్చితార్థమతిర్నృపః. యు. 12వ. 30 శ్లో.

రావణా! న్యాయంగా రాజకార్యాలు చేస్తూ పాలించేరాజు నిశ్చయమైన విషయాలు గలవాడై తరువాత కాలంలో కూడా ఎప్పుడూ బాధపడడు

3) యథా శరది మేఘానాం సంచతామపి గర్జతామ్

న భవత్యంబు సంక్షేదః తథాఽనార్యేషు సౌహృదమ్.

యు: 16 న. 12 శ్లో.

శరత్కాలంలోని ముల్లులు గర్జనచేస్తున్నా, చినుకులను కుడిచిస్తున్నా మంచివాన ఎలా ఉండినో అలాగే అధములన్నే హం కూడా ఉండింది హామీలు ఇవ్వడం, చిన్నచిన్న సహాయాలు వేయడం చేస్తున్నట్లు ఉన్నా సర్వన సహాయాన్ని అంటే ఉపాధిని కలిగించడం లాంటివి మాత్రం చేయరు.

4) పరన్యహరణే యుక్తం పరదారాభిమర్శకమ్

త్యాజ్యమాహుర్దురాత్మానం వేక్ష్యప్రజ్ఞులితం యథా.

యు. 87 న. 22 శ్లో.

ఇతరుల దనాన్ని, స్త్రీలను అసహరించే వానిని నివ్వంటుకున్న యింటిని విడచినట్లే విడచివేయాలని పెద్దలు చెబుతున్నారు.

5) మరణాంతాని వైరాణి నివృత్తం నః ప్రయోజనమ్

క్రియాతామస్య సంస్కారోమమాప్యేషయాథా తవ.

యు. 109 న. 25 శ్లో.

రావణసంహారం జరిగాక రాముడు విభీషణునితో అంటున్నమాట శత్రుత్వం చురణం వలకు మాత్రమే ఉంటుంది. రావణుని జయించా లనే పను సంకల్పం పెట్టేరింది. కినుక ఇప్పుడు ఇతనికి దహన సంస్కారం చెయ్యి నీకు యితను ఎలాంటివాడో నాకూ అలాంటివాడే.

6) సభారస్సౌమ్య భర్తవ్యో యో నరం నావసాదయేత్

తదన్నమపి భోక్తవ్యం జీర్ణతే యదనామయమ్

ఆక. 50 న. 18 శ్లో.

ఓ మంచివాడా! ఎంత బాధ్యతవహిస్తే తనకు నష్టంరాదో అంతే భారాన్ని వహించాలి. అంతకంటే ఎక్కువకూడదు. అలాగే అనారోగ్యం కలుగకుండా ఎంత అంటే జీర్ణమవుతుందో అంతే అన్నంతినాలి.

సంస్కృత సంధి వివేకము

పాఠము - 22

పాఠకులారా!

రెండు పదములు కలిపినప్పుడు వాని మధ్య కొన్ని మార్పు లేర్పడును. సంస్కృతము, తెలుగు మొ॥ భాషలయందు యిట్టి మార్పులు ఎక్కడగో గోచరించును కొన్ని భాషలలో రెండు పదములను కలిపి నపుడు ఎట్టి మార్పులేక ఆ పదములు అట్లే యుండును. ఆ భాషల స్వరూపం కొంచెం కన్నంగా ఉంటుంది. ఉదా: ఇంగ్లీషుభాష Rama & a boy ఏ వాక్యమునందలి పదముల మధ్యను సంధిగోచ రింపదు. రెండు పదములను కలిపినప్పుడు సంస్కృతమునందు వాని మధ్య మార్పు ఎర్పడును. అట్టి మార్పులనే సంధులు అందురు.

పదిమొల మధ్యగల మార్పులను బట్టి సంధులు అనేక రకములుగా ఉండును. భాషను మాట్లాడేటప్పుడు లేదా వ్రాసేటప్పుడు పదిమొల మధ్య సంధిచేసికొని, సంధిచేయక విడివిడములనుగాని వాడవచ్చును. సంధిచేసే వాడాలనే నియమం ఏమీలేదు. కాని సంస్కృత వృత్తశాస్త్రం గాని, ఇతరులు మాట్లాడేటప్పుడుగాని సంధిచేయబడి ఉన్నా మనం చెలుసుకోగలగాలి. అవసరం అనుకుంటే మనం గూడ వాడగలం. అందుకే మనం సంధులను గూర్చి తెలుసుకుందాం.

సంస్కృత సంధులు అనేకరకాలు. సంధులు ముఖ్యంగా 1) అచ్చనంధి 2) ప్రకృతి భావము 3) హల్ నంధి 4) విసర్గనంధి 5) స్వాదినంధి అని విభజిస్తారు. ఏ సంధి జరుగక పదాలు సంధికిముందు ఎలాగో తరువాతకూడ అలాగే ఉంటే దానిని ప్రకృతి భావనంధి అంటారు. నిజానికి యిది సంధికాదు. కాని సంధి క్రింద వ్యవహరింప బడునూ ఉంటుంది.

అచ్చనంధి : అ, ఇ, ఉ, ఋ, ౠ, ఎ, ఐ, ఓ, ఔ, అం, అః అనేవి అచ్చులు. వీటి దీర్ఘాలుగూడ అచ్చుల క్రిందే లెక్క. ఈ అచ్చులలో దేనినైనా ముడియొక అచ్చువరంగా ఉంటే వచ్చే మార్పుని అచ్చనంధి అంటారు. ఈ అచ్చనంధిలో అనేక రకాలున్నాయి. ముఖ్యంగా.

1) యణాదేశనంధి 2) ఎఫోఽయవామౌవసంధి 3) గుణనంధి 4) వృద్ధినంధి 5) వరరూపనంధి 6) నష్టదీర్ఘనంధి 7) పూర్వరూపనంధి 8) ప్రకృతి భావనంధిలో భేదాలున్నవి. హల్ నంధిలో 1) శ్చుత్వనంధి 2) ష్టుత్వనంధి 3) జ్ఞుత్వనంధి 4) అనునాసికనంధి 5) పరసవర్ణనంధి 6) పూర్వసవర్ణనంధి 7) చత్వనంధి 8) చర్చనంధి 9) అనుస్వారనంధి.

ఇవిగాక ఇంకా హల్ నంధిలో అగమ సంగులున్నాయి. అవి ప్రకరణంలో తెలియజేస్తాను. లోకంలో ప్రచారంలో ఉన్నవి.

1) ముదాగమనంధి 2) తుగాగమనంధి.

విసర్గనంధిలో భేదాలులేవు. విసర్గకు వచ్చే మార్పులు వివరింప బడతాయి. విభక్తులకు వచ్చే మార్పులు స్వాదినంధిలో ఉంటాయి.

పాఠము - 23

అచ్చ సంధుల వివరణము

1) యణాదేశనంధి : య, వ, ర, ల అను అక్షరములకు యచ్ అనిపేరు.

ఇ, ఈ, ఋ, ౠ అను అక్షరములకు అచ్చుపరిమంగా నున్నప్పుడు వరుసగా య, వ, ర, ల అనే అక్షరాలు వస్తాయి. దీనినే యణాదేశనంధి అంటారు.

ఉదా : సుధీ + ఉపాస్య అని పదాలున్నప్పుడు పై నియమం వలన ఇకారానికి (ఈ కారంగూడ ఇకారమే అని గుర్తించాలి. దీర్ఘాక్షరాలపై నా ఇదే నియమం వర్తిస్తుంది.) యకారం వస్తుంది. య, ఎ, ర, ల అన్నప్పుడు న్యాయంగా య్, వ్, ర్, ల్ అనేవే వస్తాయని గ్రహించాలి. పరికరానికి వీలుగా అకారంచేర్చి య, వ, ర, ల అని మాట పరసకి వాడుకలో అంటున్నాము. కనుక,

సుధ్ + ఈ + ఉపాస్య అన్నప్పుడు యకారం వచ్చి సుధ్యుపాస్య అని అవుతుంది.

ఉకారానికి : మధు + అరి; మధ్ + ఉ + అరి; మధ్ + అరి
మధ్యరి:

ఋకారానికి : ధాత్య X అంశ; ధాత్ X ఋ X అంశ; ధాత్ X
ఋ X అంశ-దాత్రంశ:

అకారానికి : అ X అకృతి; ఓ X అకృతి = అకృతి; ఇరాగే
యది X అపి = యద్యపి. స్వాదు X అన్నమ్ - స్వాద్యన్నమ్, ఇతి X
అత్ర = ఇత్యత్ర, వధూ X అర్థి = వధ్వర్థమ్.

అ భ్యా న ము :

1) ఈ క్రింది పదాలను కలిపి ఈ సందివి చక్కగా గుర్తింపుడు.

1) హరి X అనుభవ; 2) స్వాదు X అన్నమ్; 3) ఇతి X అస;
4) ఇందు X అగ్ని:

11) విడదీయుము

1) పిత్రాజ్ఞా 2) కవ్యక్తి; 3) విష్ణ్వంశ; 4) ప్రభావదేశ:

2) ఏదోయవాయావసంది

ఏ, ఓ, ఐ, ఔ అను అక్షరములకు అచ్చుపరంగా ఉంటే
ప్రమంగా అయ్, అద్, ఆయ్, అప్ అనేవి ఏ, ఓ, ఐ, ఔ లకు
రావడమే ఈ సంది.

ఉదా :- హరే X ఏ = హరయ్ X ఏ = హరయే

విష్ణో X ఏ = విష్ణవ్ X ఏ = విష్ణవే

నై X అక = నాయ్ X అక = నాయక:

పా X అక = పావ్ X అక = పావక:

3) గుణసంది

అకారానికి అచ్చుపరంగానున్న పుడు గుణము అదేశంగా రావడమే
గుణసంది. అ, ఏ, ఓ అనే మూడు అక్షరాలకు గుణమని పేరు. ఈ
అక్షరాలు మొదటిపదం చివరి అచ్చుకు, రెండవపదము మొదటి అచ్చుకు
కలిసి వస్తాయి.

అనగా అ రెండింటి స్థానంలో వస్తాయి.

ఉదా : ఉప X ఇంద్ర-ఉపేంద్రుః; రామ X ఈరితా; రామేరితా;

రమా X ఈశ-రమేశః, కుంభకర్త X ఇంద్రజిత్-కుంభకర్తేంద్రజిత్.

గంగా X ఉదకమ్ - గంగోదకమ్, ఫల X ఉద్గమ = ఫలోద్గమ;

పై గుణాక్షరాలలో అకారం అర్ధగామారి వస్తుందని గ్రహించాలి.

ఉదా : కృష్ణ X ఋద్ధి = కృష్ణర్ధి;

4) వృద్ధిసంది :

అ, ఐ, ఔ అనే మూడక్షరాలకు వృద్ధి అని పేరు ఈ అక్షరాలు
రావడమే వృద్ధిరావడము. అకారానికి ఏ, ఓ, ఐ, ఔలు పరంగా
ఉంటే అ, ఐ, ఔలు వస్తాయి.

ఉదా : కృష్ణ + ఏకత్వ = కృష్ణైకత్వమ్, చ X ఏవ = చైవ,

సా X ఏషా = సైషా

గంగా X ఓఘ-గంగోఘః, తందుల X ఓదనమ్-తందులొదనమ్.

దేవ X ఐశ్వర్య-దేవైశ్వర్యమ్, తథా X ఏవ-తత్తేవ

కృష్ణ X ఔత్కణ్ఠ్య-కృష్ణౌత్కణ్ఠ్యమ్, నవ-భాషధమ్-

నవోషధమ్.

6) పునరావసంధి

అక్షరానికి ఏ, ఓలు పరంగా ఉన్న పరింగా ఉన్న ఏ, ఓలే ఆదేశంగా రావడమే పునరావసంధి.

ఉదా : ప్ర X ఎజతే - ప్రేజతే

ఉవ X ఒవతి - ఉపోషతి

6) సన్నిహితీ సంధి

అ, ఇ, ఉ, ఋ అను అక్షరములకు క్రమముగా అవే అక్షరములు అనగా అ, ఇ, ఉ, ఋ అను అక్షరములు పరస్పరముగానున్నప్పుడు సన్నిహితీ సంధి రావడమే సవర్ణ దీర్ఘ సంధి. దీర్ఘానికి దీర్ఘము పరింగానున్న ఏ, ఓలు వస్తుంది. ఈ క్రింది మార్పులు గమనించండి.

అ X అ - అ; అ X ఆ - అ; ఆ X అ - అ; ఆ X ఆ - ఆ.
ఇలాగే మిగిలిన అక్షరాలకుగూడ గమనించండి.

ఉదా :

దైత్య X అరి - దైత్యారి; వ్రత X అర్థ - వ్రతార్థ;
నిధి X అర్థ - నిధార్థ;

శ్రీ X ఈశ - శ్రీఈ; మయి X ఇవ - మయివ; గిరి X ఈశ - గిరీఈ;
విష్ణు X ఉదయ - విష్ణుదయ; భాను X ఉదయ - భానుదయ;
పితృ X ఋణ - పితృణమ్.

7) పూర్వరూపసంధి

పదము చివరలోగలి ఏ, ఓ అను అక్షరాలకు 'అ' అనే అక్షరము పరంగా ఉన్నప్పుడు పూర్వరూపసంధి (ముడిటిపదం చివరగల) అక్షరమే ఆదేశంగా వస్తుంది.

హరే X అవ - హరేవ (ఇక్కడ అకారం సంధికిముందుండేది అని తెలియజేయడానికి గుర్తుగా వకారానికిముందు ఈ గుర్తువ్రాయాల్సి వుంటుంది).

విష్ణో X అవ - విష్ణోఽవ, వదే X అర్చయత్, వదేఽర్చయత్
8) ప్రకృతిభావసంధి :

ఈ సంధిలో సంధిచేయడానికి ముందు పదాలెలా ఉన్నాయో సంది చేసాక గూడ ఏ మార్పులేకుండా అలానే ఉంటాయి.

ఉదా : ఏహికృష్ట X అత్రగోశ్చరతి - ఏహికృష్ట అత్రగోశ్చరతి,
కృష్ట X అత్ర - కృష్టాత్రగాదని గ్రహించండి.
హరీ X ఏతా - హరీఏతా.

హల్స్యంధులు

—

పాఠము - 25

1) శ్చుత్వసంధి :

న, త, థ, ద, ధ, న అనే అక్షరాలకు శ, చ, ఛ, జ, ఝ, ఞ అనే అక్షరాలతో సంబంధం ఏర్పడితే శ, చ, ఛ, జ, ఝ, ఞ అనే అక్షరాలే రావడం శ్చుత్వసంధి అని గ్రహించాలి.

ఉదా : హరిన్ X శేతే - హరిశ్శేతే. సకారానికి శకారం వచ్చింది.

ధర్మైన్ X చ - ధర్మైశ్చ, రామన్ X చ - రామశ్చ

రామన్ X చింతి - రామశ్చింతి. ఇలాగే మిగిలినవోట్ల గుర్తించండి.)

సత్ X చిత్ - సచ్చిత్; సత్ X జన - సజ్జనః

శార్థిన్ X జయ - శార్థిజయః.

2) పుత్వసంధి :

శ, త, థ, డ, ధ, న అనే అక్షరాలకు ష, ట, ఠ, డ, ధ, ణ అనే అక్షరాలతో సంబంధం ఏర్పడితే ష, ట, ఠ, డ, ధ, ణ అనే అక్షరాలే రావడం పుత్వసంధి.

ఉదా : రామన్ X షష్ఠ - రామష్ఠష్ఠః (న, కి, ష, వచ్చింది)

రామన్ X టీకతే - రామట్టికతే.

పేస్ X బా - పేట్.

తిత్ X టికా - తిట్టికా.

చక్రీన్ X ఛక్రసే - చక్రీఛక్రసే.

3) జత్వసంధి :

పదము చివరలో ఉండే యు, భ, ఘ, ఢ, ధ అక్షరాలకు జ, ఙ, గ, డ, ఢ అనే అక్షరాలు వస్తాయి. ఇదే జత్వసంధి.

ఉదా : పటత్ X ఇతి - పటడితి. (తకారం దకారం అయింది.)

వాక్ X ఈశ - వాగీశః (కకారం గకారం అయింది.)

చిత్ X తూప - చిత్రూపమ్.

ఇలాగే యు, భ, ఘ, ఢ, ధ అనే అక్షరాలకు ఇవే అక్షరాలు పరంగా ఉన్నా మొదటి అక్షరాలకు జ, ఙ, గ, డ, ఢ అనేవి వస్తాయి. ఇదికూడా జత్వసంధి.

ఉదా : సుభ X ధ్ - సుబధ్

వృధ్ X చి - వృద్ధిః

4) అనునాసికసంధి :

పదం చివర 'హ' అనే అక్షరం తప్ప ఏ అక్షరం ఉన్నా దానికి అను నాసికాక్షరం పరంగా ఉంటే ఆ మొదటి పదం చివరి అక్షరానికిగూడ అను నాసికాక్షరమే రావడం అను నాసికసంధి.

జ, ఞ, ణ, వ, మ - ఇవి అను నాసికాక్షరములు.

ఏతత్ X మూరారి - ఏతమ్మూరారిః (ఇక్కడతికి న వచ్చింది. ఇలా రాకుండాగూడ ఉండవచ్చును. ఉదా : ఏతద్మూరారిః.)

చిత్ X మయ - చిన్మయమ్

5) వర్జనసంధి

త, థ, డ, ధ, న అనే అక్షరాలకు 'ల' అనే అక్షరం పరంగా ఉంటే మొదటి పదం చివరి అక్షరానికిగూడ లకారమే రావడం వర్జనసంధి.

ఉదా : తత్ X లయ - తల్లయః.

పాఠము - 26

6) పూర్వసంధి :

ఝ, ఞ, ణ, థ, ఢ, జ, ఙ, గ, డ, ఢ, ణ, వ, ఛ, ఠ, డ, ధ, ణ, త, క, వ అనే అక్షరాలకు 'హ' అనే అక్షరం పరంగా ఉంటే పూర్వసంధి (మొదటి అక్షరంతో సమానమైనది) 'హ' అనే ధానికి వస్తుంది.

వాక్ x హరి = వాగ్ హరిః ('క'తో సమానమైనది మ, అది, హరి, వచ్చింది.)

పాఠశాలారా : కొంచెం కష్టంగా ఉందంటారా ! విజయే. 'వా' x హరి = వాగ్ హరిః' అవుతుందని మాత్రం గుర్తుంచుకోండి. ప్రకృతినికీ చాలానికీ చాలు. శాస్త్రం గొప్పది. విదానంగా వస్తుందిలేండి. ఇక ముందుకు సాగండి.

1) అనుస్వారసంధి

మకారం చివరలోని పదంలోని మకారానికి హల్లు పరంగా ఉంటే అనుస్వార వస్తుంది. ఇదే అనుస్వారసంధి. అనుస్వారం అంటే అనుస్వారం ఉంటే చుక్క చిందువు

హరిమ్ x పందే = హరిం పందే.

పదం మధ్యగల మ, న అక్షరాలకు పై సంధులలోని 'ఓ' మొదలు స' వరకు గలవిగాని 'హ' గాని పరంగా ఉంటే అనుస్వారం వస్తుంది.

యశాన్ + సీ = యశాంసీ.

అగమసంధులు

పాఠము - 27

1) జముడాగమసంధి :

జ, ణ, న అనే హాటికి అచ్చపరంగా ఉంటే రెండవ జ, ణ, నలు వస్తాయి. అంటే జ క్రింద జ, ణ క్రింద ణ, న క్రింద న వస్తాయని అర్థము.

ఉదా : ప్రచ్ఛత్ + ఆత్మ = ప్రత్యజ్ఞాత్మా

సుగం + ఈశ = సుగణ్ణీశః

సన్ + అచ్చుత = సన్న్చ్యుతః.

2) తుగాగమసంధి :

ప్రహస్యానికి 'చ' అనే అక్షరం పరంగా ఉంటే మధ్యలో 'త్' అనేది రావడమే తుగాగమసంధి.

ఉదా : శివ + భాయా = శివత్ + భాయా = శివభాయా.

('త' 'శ' అయిందనుకొండి. అదిపేరే విషయం.)

దీర్ఘ శబ్దం 'చ' పరంగా ఉన్నా మధ్యలో 'త్' వస్తుంది. అది 'త్' అవుతుంది.

ఉదా : లక్ష్మీ + భాయా = లక్ష్మీభాయా.

విసర్గసంధులు

పాఠము - 28

విసర్గకు (ః) వచ్చే మార్పులగుర్చి 'యా' పాఠంలో తెలుసు కుందాం.

1) విసర్గకు సాధారణంగా సకారం వస్తుంది.

ఉదా : విష్ణుః x త్రాతా = విష్ణున్ x త్రాతా = విష్ణుస్త్రాతా.

రామః x తత్ర = రామత్తత్ర; యశః x కల్ప = యశస్కల్పమ్.

2) కొన్నిచోట్ల విసర్గకు విసర్గే వస్తుంది. అంటే అలాగే ఉంటుంది.

ఉదా : కః x త్పరుః = కఃత్పరుః

3) కొన్ని సంవత్సరాలలో విసర్గకు వకారం వస్తుంది.

ఉదా : సర్పి : X కామ్యుతి = సర్పిష్కామ్యుతి.

అవి : X కృతమ్ = అవిష్కృతమ్.

దుః X కృతమ్ = దుష్కృతమ్.

4) కొన్ని చోట్ల విసర్గకు రేఫ వస్తుంది.

ఉ : ప్రాతః X అత్ర = ప్రాతరత్ర; అహః X గణః = అహర్గణః

5) కొన్ని చోట్ల విసర్గకు ఉకారం వస్తుంది.

ఉదా : ఏవః X వంద్యః = శివ X ఉ X వంద్యః = శివో వంద్యః.

ఇక్కడ ఉదాహరణలో అ X ఉ - ఓ అయ్యింది. ఇది గుణసంధి. దీన్ని గూర్చి ముందే తెలుసుకున్నాం గదా.

6) మఱికొన్ని స్థలాలలో విసర్గ లోపిస్తుంది.

ఉదా : దేవాః X అత్ర - దేవా అత్ర; భోః X అచ్యుత - భో అచ్యుత.

భోః X లక్ష్మి - భోలక్ష్మి; దేవాః X యాన్తి - దేవాయాన్తి.

ఏషః X విష్ణుః - ఏష విష్ణుః.

7) కొన్ని చోట్ల విసర్గలోపించి విసర్గకు ముందున్న అచ్చుకు వీర్ణం వస్తుంది. దీన్ని 'ద్రతోపసంధి' అనవచ్చును.

ఉదా : పునః X రమతే - పున X రమతే - పునా రమతే

హరిః X రమ్యః - హరి X రమ్యః - హరిరమ్యః

శంభుః X రాజతే - శంభు X రాజతే - శంభూరాజతే.

ఇవన్నీ విసర్గకు వచ్చే మార్పులు. దీనిల్లోనే విభక్తుల మార్పులు గూడ చేరాయి. ఇవే స్వాదీనందులుగూడ అవుతాయి.

కొన్ని సుకృపులు

సంస్కృతం నేర్చుకుంటున్న పాఠకులారా !

ఈ సందులన్నీ జాగ్రత్తగా చదవండి కొంచెం కొంచెం అర్థమవుతోంది. విదానంగా అలోచించండి. ఏ భాషా కష్టంకాదు కొంచెం శ్రమ వీ భాషలోనైనా, ఏ విషయంలోనైనా తప్పదు. అసలు అమాటకివస్తే వీభాష తోకో చెప్పండి. ఏ విషయంలో కష్టం దాని కుంటుంది. ఎంతో శ్రమపడి నైపుణులు, శకనవిక్రీ, జర్నలిజం, టెక్నికలు, సాంకేతిక విద్యలు, వైద్యం నేర్చుకుంటున్నామి గదా. వానిని శ్రమ అని పిలుచుకుంటున్నారా చెప్పండి సంస్కృతమే కష్టం అనుకోవడం భావ్యంకాదు. కొంచెం శ్రమ అయినా సంస్కృతం నేర్చుకోండి. ఇహానికి, ఎరానికి ఉపయోగపడుతుంది. విజ్ఞులు రాకుండా ఎలా ఉంటాయి? అయినా ధైర్యంగా శిక్షణిని సాధించాలి. సమా సంస్కృతం నేర్చుకున్నాను అని అనేండి.

సుకృపు : పై సందులుపై మంచిది. రాకపోయినా నిరుత్సాహపడకండి. నందులు చేయకుండా కూడ పదాలన్నీ వాడుకోవచ్చు. సంధిరేకుండా మార్పొదవచ్చు విడివిడిగానే వ్రాయవచ్చు.

మీ భయం తీరిందికదా ! ఇక కొన్ని సూక్తులు నేర్చుకోండి..

శ్రీ వేదవ్యాస మహర్షి సూక్తులు

— శ్రీ —

పాఠము - 29

పాఠకులారా ! మొదట వాల్మీకిమహర్షి సూక్తులను తెలుసు కున్నారగదా. అలాగే ఇప్పుడు వ్యాసముని సూక్తులను కొన్నింటిని నేర్చుకోండి. వాల్మీకి వ్యాసులు భగవత్పాక్షాత్కారం పొందినవారు.

సంస్కృతానికి మూలపదములు, మహాకవిలు, వ్యాసము, మహాభారతాన్ని, అష్టాదశ (18) పురాణాలను, శ్రీమద్భాగవతాన్ని రచించాడు భారత భాగవతంలోని మాక్తులను తెలుసుకుందాం.

1) శోకస్థానసహస్రప్రణామ హర్షస్థానశతాని చ

దివసే దివసే మూఢమాదికన్తి న పండితమ్.

దుఃఖానికున్న అనేక కారణాలుగాని, సంతాపానికిగల అనేక కారణములుగాని ప్రతిరోజు మూడుదిని బాధిస్తాయే తప్ప పండితుని బాధించవు. అంటే పామాన్యుడు ప్రతిదినము, ప్రతిక్షణము దుఃఖిస్తూ ఉంటాడు. అలాగే సంతోషిస్తాడు. ఉదానికి క్షుంభిపోతాడు. ముడుక్షణంలో ఉద్విపోతాడు. కాని విజ్ఞుడు స్థిరమైన మనస్సుతో తెలివైన సమానంగా గ్రహిస్తాడు.

2) అదత్తస్యానుపాదానమ్ దానమద్యయనం తపః

అహింసా సత్యమక్రోధః ఇజ్ఞా తర్కన్యలక్షణమ్.

ఇప్పుడిది తీసుకోకపోవడం, ఇతరులకు దానం చెయ్యడం అద్యయనము, తపస్సుచేయడం అహింస, సత్యము, కోపము లేకపోవుట, యజ్ఞములు మొ॥ ముంపనులు చేయడం ధర్మానికి లక్షణాలు.

3) సా భార్యాయా ప్రియం బ్రూతే నపుత్రోయత్ర నిర్వృతిః

తస్మిన్త్రయత్ర చిశ్వానః సదేరో యత్రజీవ్యతే.

పత్నీ ప్రియంగా మాట్లాడుతుంటే, ఆమెయేకదా భార్య, ఏవ్యక్తివద్ద మనస్సుకు తృప్తిరభిస్తుందో అతడే కదా పుత్రుడు. ఏ వ్యక్తిపై మనం నిస్సంకోచంగా నమ్మగలమో అతడే మన మిత్రుడు. ఎక్కడ జీవనోపాధి లభిస్తుందో అధికమే మన దేశమవుతుంది.

4) క్రోధః శత్రుః శరీరస్థో మనుష్యాణాం "ద్విజోత్రమ."

ఓ ఉత్తమ బ్రాహ్మణుడా! క్రోధమే మన శరీరంలోని శత్రువు.

భాగవతంలో సూక్తులు

5) తిరిక్షయా కర్చుణయా మైత్ర్యాచాఖిల జంతుషు

సమత్వేన చ సర్వాత్మా భగవాన్ సంప్రసీదతి.

అన్ని జీవులయందు ఓర్పు, కరుణచూపడం ఎవన, అన్ని ప్రాణులయందు మైత్రిని, సమదృష్టిని కలిగియుండడం వలన సర్వాంతర్యామి అయిన భగవంతుడు ప్రసన్నుడై యనుగ్రహించును.

6) గుణాధికాన్ముదం లిప్సేత్ అనుక్రోశం గుణాదమాత్

మైత్రీం సమానాదన్విచేత్ న తాపైరభిభూయతే.

లోకంలో, మనకు మనస్సు బాధపడకుండా ఉండడానికి వ్యాసముని ఒక మంచి మార్గాన్ని సూచిస్తున్నాడు. గుణవంతుడిని చూచి సంతోషించడం, గుణహీనుడిని చూచి బాధపడడం, సమానుడితో స్నేహం చెయ్యడం వలన మనస్సు ఏ విధంగాను బాధపడదు.

7) తతోదుస్సంగముత్పత్త్య సత్సువజ్జేత బుద్ధిమాన్.

బుద్ధిమంతుడైనవాడు దుష్టసాంగత్వాన్ని విడచి సజ్జనులతో స్నేహం చెయ్యాలి.

8) అన్నం హి ప్రాణినాం ప్రాణః అర్చనాం శరణం త్వహమ్

ధర్మోవిత్రం నృణాంప్రేత్య సంతోఽస్మాద్విర్యతోరణమ్.

శ్రీరూపములు

సారము - 30

శ్రీలింగంలోని పదాలు సారాంశంగా ఆ, ఈ, ఓ అన్తాలుగా ఉంటాయి.

ఉదా : రమా, లతా, గౌరీ, నదీ, చమూ, వధూ.

కొన్ని పదాలకు చివరి 'తి' చేరుతుంది.

ఉదా : గతిః, మతిః, నతిః.

కొన్ని ఉకారాంత శబ్దాలుంటాయి. ఉదా : ధేనుః, తనుః.

ఇవి ప్రధానమైన మార్పులు. కొన్ని పదాలు పులింగంలోను, స్త్రీలింగంలోను ఉంటాయి. అవి పులింగంలోని పదాలు స్త్రీలింగాలయితే ఎలా ఉంటాయో ఈ పాఠంలో తెలుసుకొంటే.

పులింగము	స్త్రీలింగము
అజిః (మేక)	అజా (అడుమేక)
అశ్వః (గుఱ్ఱము)	అశ్వా
చటకః (పిచ్చుక)	చటకా
మూషికః (ఎలుక)	మూషికా
బాలః (బాలుడు)	బాలా
పిత్రిః (దీడ్డ)	పితౄ
శూద్రః (శూద్రుడు)	శూద్రా
సత్పుష్పః (మంచి పువ్వులుగల చెట్టు)	సత్పుష్పా
జ్యేష్ఠః (పెద్దవాడు)	జ్యేష్ఠా
కనిష్ఠః (చిన్నవాడు)	కనిష్ఠా
మధ్యమః (మధ్యగలవాడు)	మధ్యమా
కోకిలః (కోకిల)	కోకిలా
కర్తా (చేయువాడు)	కర్త్రీ

దండి (కఱ్ఱనుధరించువాడు)	దండినీ
పదన్ (వండుచున్నవాడు)	పదస్త్రీ
ఏకః (ఒకడు)	ఏకా
ద్వౌ (ఇద్దఱు)	ద్వే
త్రయః (మొగ్గురు)	త్రయః
చత్వారః (నలుగురు)	చత్రయః
నర్వకః (ప్రతివాడు)	నర్వికా
కారకః (చేయువాడు)	కారికా
మామకః (నావాడు)	మామికా
దేవః (దేవుడు)	దేవీ
ఆర్యః (పూజ్యుడు)	ఆర్యా
యాదృకః (ఎటుచంటివాడయితే)	యాదృశీ
చారః (దొంగ)	చారీ
తపి (ఒడ్డు)	తపీ
తరుణః (యేవ్వనముగలవాడు)	తరుణీ
కుమారః (కుమారుడు)	కుమారీ
పతిః (భర్త)	పతీ
ఏతః (రంగు)	ఏనీ, ఏతా
రోహణః (రంగు)	రోహణీ, రోహితా
పిశంగి (రంగు)	పిశంగీ, పిశంగా

పాఠజ్ఞః (లేడి)	పాఠజ్ఞీ
కృష్ణః (వల్లనివాడు)	కృష్ణా
కపిలః (రంగు)	కపిలా
నర్తకః (నాట్యముచేయువాడు)	నర్తకీ
నటః (నటుడు)	నటీ
గౌరః (తెల్లనివాడు)	గౌరీ
అనర్థావః (ఏద్యు)	అనుధుహి, అనర్థాహి
మత్స్యః (చేప)	మత్స్యి
కాముకః (కాముకుడు)	కాముకీ, కాముకా
కబరః (అన్నిరంగులకలయిక)	కబరా
శోణః (ఎఱ్ఱనిది)	శోణి
మృదుః (మెత్తనిది)	మృద్వీ
విహుః (ఎక్కువ)	విహ్వీ
గోపః (గొల్లవాడు)	గోపా, గోపానివాద్య
గోపాలకః (గోపులనుకాయవాడు)	గోపాలికా
అశ్వపాలకః [గుఱ్ఱములనుసాలించువాడు]	అశ్వపాలికా
సూర్యః (సూర్యుడు)	సూర్యా
మానుషః (మనుష్యుడు)	మానుషీ
ఇంద్రః (ఇంద్రుడు)	ఇంద్రాణి
మాతులః (మేనమామ)	మాతులానీ
ఉపాధ్యాయః (ఉపాధ్యాయుడు)	ఉపాధ్యాయా

అచార్యః (అచార్యుడు)	అచార్యా
అఽఽః (వైశ్యుడు, వైశ్యువు)	అర్యాణి, అర్యా
క్షత్రియః (క్షత్రియుడు)	క్షత్రియాణి, క్షత్రియా
చంద్రముఖః (చంద్రునివంటి మోముగలవాడు)	చంద్రముఖీ, చంద్రముఖా
మయూరః (నెమలి)	మయూరీ
సుజఘనః (అందమైననడుముగలవాడు)	సుజఘనా
సకేః (వెంట్రుకలతో కూడినవాడు)	సకేశా
అకేః (వెంట్రుకలేనివాడు)	అకేశా
నఖా (న్నేహితుడు)	నఖీ
హయః (గుఱ్ఱము)	హయీ
గవయః (అడవిగోవు)	గవయీ
శ్వశురః (మామగారు)	శ్వశూరి
నరః (నరుడు)	నారి
యువా (యువకుడు)	యువతిః

వా క్య ము లు

పాఠము - 33

సాధారణంగా ఒక పదానికి కేవలం అర్థాన్ని మాత్రమే చెప్పి నపుడు ప్రథమా విభక్తిని ప్రయోగించాలి

ఉదా : జ్ఞానమ్ = తెలివి, రామః = రాముడు, తా = తీగ మొ॥ దూరంగా ఉండేవారిని పిలచేసమయంలో సంబోధన ప్రథమా విభక్తిని

వాదలి. ఉదా : హేరామ ! — ఓరాముడా, హేరాజన్—ఓ రాజా మొ॥
ఒకదానిని గూర్చి ఉద్దేశించినపుడు ద్వితీయా విభక్తిని వాదలి.

ఉదా : గ్రామం గచ్చతి — గ్రామమునుగూర్చి వెళ్ళుచున్నాను.
అన్నం భక్షయతి—అన్నమునుతినుచున్నాడు, వృక్షం పోషయతి
చెట్టునుపోషించుచున్నాడు.

మాచన : తెలుగులో అయితే నగరమునకు వెళ్ళుచున్నాడు. అది
వెళ్ళుచున్నాడు అని షష్ఠీ విభక్తి వాడుకాము. కాని సంస్కృతంలో
ద్వితీయా విభక్తి వాదలి ఇది సంస్కృతంలో విశేషము.

కర్మణి ప్రయోగంలో అయితే కర్తకు, మిగిలినదోట సాధనాన్ని
తెలిపే పదానికి తృతీయ వాదలి.

ఉదా : రామేణ రావణః హతః (రామునిచేత రావణుడు చంపబడినాడు. బాణేన వృక్షః పాతితః (బాణముచేత చెట్టు పడగొట్టబడినది)
ఎవరి కొరకు మనం యిస్తామో ఆ వ్యక్తి లేక వస్తువును తెలిపే
పదాన్ని చతుర్థి విభక్తిలో వాదలి.

ఉదా : రామాయ సీతాం దదౌ (రామునికొకటను సీతను యిచ్చెను.)
తెలుగులో అయితే రామునికి సీతనిచ్చెను అని అంటాము కాని
సంస్కృతంలో చతుర్థి వాదలి.

యూపాయ దారు = స్తంభముకొరకు కరప

నమః, న్వస్తీప్వాహః, న్వదా, అలం, వషట్ అనే పదాలు వాని
నప్పుడు దానిముందు పదానికి చతుర్థిని వాదలి.

రామాయ నమః (రామునికి నమస్కారము)

ఇంద్రాయ ప్వాహః (ఇంద్రుని ఉద్దేశించి యిచ్చుట)

పితృభ్యః న్వదా (పితృదేవతలనుద్దేశించి యిచ్చుట)

దైత్యేభ్యః అలమ్హరిః—రాక్షసులను చంపుటకు హరి సమర్థుడు.

ఇంద్రాయ వషట్ (ఇంద్రుని ఉద్దేశించి హవిస్సును ఇచ్చుట)

ఒక వస్తువునుండి లేదా ఒకదానినుండి మఱియొకటి విడివడే సమయంలో
విడివడడానికి కారణమైన దానికి పంచమీ విభక్తి వస్తుంది.

ఉదా : వృక్షాత్ పర్ణం పతతి (చెట్టునుండి ఆకుపడుచున్నది)

గ్రామాత్ రామః ఆగచ్చతి (గ్రామమునుండి రాముడు వచ్చు
చున్నాడు) సంబంధాన్ని తెలిపే సమయంలో షష్ఠీవిభక్తిని వాదలి.

ఉదా : రాజ్ఞః పురుషః (రాజులు చెందిన పురుషుడు)

సతాం మార్గః (సజ్జనుల యొక్క మార్గము)

సాధారణంగా ఆధారానికి సప్తమీ విభక్తి వస్తుంది.

ఉదా : కశే ఆస్తే (చావయందు ఉన్నాడు)

స్థాల్యాం పతతి = కుండయందు పడుచున్నాడు.

చిన్న చిన్న వాక్యముల ప్రయోగము

పాఠము - 34

వర్తమానకాలము

A పఠతి=చదువుచున్నాడు

గచ్ఛతి=వెళ్ళుచున్నాడు

వికనతి=విచ్చుకొనుచున్నది. (క్రియతో)

రామః పఠతి—రాముడు చదువుచున్నాడు

కృష్ణ: గచ్ఛతి = కృష్ణుడు వెళ్ళుచున్నాడు

పుష్పం వికసతి = పుష్ప విచ్చుకొనుచున్నది క్రియ + కర్త

B రామ: పుస్తకం పఠతి - రాముడు పుస్తకమును చదువుచున్నాడు.

కృష్ణ: హస్తినాం గచ్ఛతి = కృష్ణుడు హస్తినకు వెళ్ళుచున్నాడు.
(కర్త + కర్మ + క్రియ)

* పుష్పం ప్రాతః వికసతి = పుష్ప ఉదయము విచ్చుకొనుచున్నది.
(క + కా + క్రి)

C రామ: అద్య పుస్తకం పఠతి = రాముడు ఇప్పుడు పుస్తకమును చదువుచున్నాడు

కృష్ణ: సంవ్రతి హస్తినాం గచ్ఛతి = కృష్ణుడు ఇప్పుడు హస్తినకు వెళ్ళుచున్నాడు

పుష్పం ప్రాతః వనే వికసతి - పుష్ప ఉదయము తోటలో విచ్చుకొనుచున్నది.
(కర్త + కాలవాచకము + కర్మ + క్రియ)

E రామ: అద్యమహత్ పుస్తకం పఠతి - రాముడు ఇప్పుడు గొప్ప పుస్తకమును చదువుచున్నాడు

కృష్ణ: సంవ్రతి హస్తినాం క్రిమం గచ్ఛతి - కృష్ణుడు ఇప్పుడు హస్తినకు త్వరగా వెళ్ళుచున్నాడు.

పుష్పం ప్రాతః సుందరే వనే వికసతి - పుష్ప ఉదయము సుందరమైన తోటలో విచ్చుకొనుచున్నది.

(కర్త X కాలవాచకము X విశేషణము X కర్మ X క్రియ)

భూతకాల ప్రయోగములు

పాఠము - 83

అవతత్ - చదివెను

అగచ్ఛత్ - వెళ్లెను

వ్యకసత్ - విచ్చుకొనినది. (క్రియ)

B రామ: అవతత్

కృష్ణ: అగచ్ఛత్

పుష్పం వ్యకసత్ (క X క్రి)

C రామ: పుస్తకం అవతత్

కృష్ణ: హస్తినాం అగచ్ఛత్

పుష్పం ప్రాతః వ్యకసత్. (క X క X క్రి)

D రామ: అద్య పుస్తకం అవతత్

కృష్ణ: *పురాహస్తినాం అగచ్ఛత్ (క X కా X క X క్రి)

పుష్పం *ప్రాతః వనే వ్యకసత్. (క X కా X క X క్రి)

వాచన : భూతకాల వాక్యాలలో కాలవాచకం గతాన్ని చెప్పాలి. *లోగడ

E రామ: అద్య మహత్ పుస్తకం అవతత్ - రాముడు ఈరోజు గొప్ప పుస్తకమును చదివెను.

కృష్ణ: సంవ్రతి హస్తినాం క్రిమం అగచ్ఛత్ - కృష్ణుడు ఇప్పుడు హస్తినకు క్రిమముగా వెళ్లెను.

పుష్పం ప్రాతః సుందరే వనే వ్యకసత్ - పుష్ప ఉదయము సుందరమైన వనమందు వికసించెను.

(కర్త X కాలవాచకము X విశేషణము X కర్మ X క్రియ)

* * * * *

భవిష్యత్కాల ప్రయోగములు

పాఠము - 34

A పరిష్యతి - చదువగలడు

గమిష్యతి - వెళ్ళగలడు

వికసిష్యతి - వికసింపగలడు. (క్రియ)

B రామః పరిష్యతి - రాముడు చదువగలడు

కృష్ణః గమిష్యతి - కృష్ణుడు వెళ్ళగలడు

పుష్పం వికసిష్యతి - పుష్ప వికసింపగలదు. (క+క్రి)

C రామః పుస్తకం పరిష్యతి - రాముడు పుస్తకమును చదువగలడు

కృష్ణః హస్తినాం గమిష్యతి - కృష్ణుడు హస్తినకు వెళ్ళగలడు

పుష్పం ప్రాతః వికసిష్యతి - పుష్ప ఉదయము వికసింపగలదు.

(క+క+క్రి)

D రామః శ్వః పుస్తకం పరిష్యతి - రాముడు శేపు పుస్తకమును

చదువగలడు

కృష్ణః శ్వః హస్తినాం గమిష్యతి - కృష్ణుడు శేపు హస్తినకు

వెళ్ళగలడు (క+క+క+క్రి)

పుష్పం ప్రాతః పనే వికసిష్యతి - పుష్ప ఉదయము పనమునందు

వికసింపగలదు. (క+క+క్రి)

E రామః శ్వః మహత్ పుస్తకం పరిష్యతి - రాముడు రేపు గొప్ప

పుస్తకమును చదువగలడు

కృష్ణః శ్వః హస్తినాం గమిష్యతి - కృష్ణుడు

హస్తినకు వెళ్ళగలడు.

(క+క+క+క్రి)

పుష్పం ప్రాతః సుందరే పనే శ్వః వికసిష్యతి - పుష్ప ఉదయము

అందమైన తోటలో మెల్లగా వికసింపగలదు.

(కXకXక్రి)

బాధన ; విశేషణములు తెందురికములు క్రియలో పదేషాన్ని చూచి

క్రియావిశేషణము. మిగిలినవి సామాన్య విశేషణములు.

ఉదా : 1) శీఘ్రం, శ్వః - క్రి. వి.

2) మహత్ - సా. వి.

క్రియలకు భూతకాల భవిష్యత్కాల

ప్రయోగములు

పాఠము - 35

క్రియలకు భూతకాలభూతములు పేర్పడవలెనన్నచో వర్తమాన కాలరూపములను ముందు గ్రహింపుము. వానికి ముందు అకారమును చేర్చి చివరగల ఇకారమును తొలగించి పొల్లుతో ఉచ్చరించినచో భూత కాలరూపము లేర్పడును.

ఉదా : భూ - ఉండు (క్రియ)

వర్తమానకాలరూపము - భవతి

ముందు అకారమును చేర్చగా - అభవతి

చివరగల ఇకారమును తొలగించగా - అభవత్

అభవత్ - ఉండెను.

	ప	ద్వి	త
ప్ర. పు	అభవత్ (ఉండెను)	అభవతామ్ (వారిద్దరూ ఉండిరి)	అభవన్ (వారందరూ ఉండిరి)
మ. పు	అభవః (నీవు ఉంటివి)	అభవతమ్ (మీరిద్దరూ ఉండిరి)	అభవత (మీరందరూ ఉండిరి)
ఉ. పు	అభవమ్ (నేనుంటిని)	అభవావ (మేమిద్దరము ఉంటిమి)	అభవామ (మేమందరము ఉంటిమి)

భవిష్యత్కాల రూపములు

	ప	ద్వి	త
ప్ర. పు	భవిష్యతి (వాడు ఉండగలడు)	భవిష్యతః (వారిద్దరూ ఉండగలరు)	భవిష్యన్తి (వారందరూ ఉండ గలరు)
మ. పు	భవిష్యసి (నీవు ఉండగలవు)	భవిష్యతః (మీరిద్దరూ ఉండగలరు)	భవిష్యథ (మీరంతా ఉండ గలరు)
ఉ. పు	భవిష్యామి (నేనుకాగలను)	భవిష్యావః (మేమిద్దరము ఉండగలము)	భవిష్యామః (మేమంతా ఉండ గలము)

సూచన : ఇట్లే అన్ని క్రియలకు కూతకాల, భవిష్యత్కాల రూపము లను అభ్యసించవలయును.

సమాస పరిచయము

పాఠము - 58

రెండు లేక అంతకంటె ఎక్కువ పదాలు పరిస్పృతం అన్వయాన్ని పొంది ఒక పదంలా అవడమే సమాసం. సమాసంలోని పదాలు ఒక దానితో ఒకటి అన్వయించాలి. ఆర్థం కీర్త్యా అన్వయించకపోతే సమాసంకాదు. సమాసాలలో పదాల మధ్య విభిక్తులుండవు. మొత్తం పదం చివర మాత్రమే విభిక్తి ఉంటుంది. సమాసాన్ని విడగొట్టి ఆ పదాలకు విభక్తులు చేర్చి వాక్యం చెప్పవచ్చు. దీనినే విగ్రహం అంటారు. ఎక్కువ అర్థాన్ని తక్కువ పదాలతో చెప్పడం ప్రయోజనం అలాగే వర్ణనలో ప్రతి పదానికి విభక్తులు చెప్పకుండా సమాసాలతో వర్ణించ వచ్చు.

సమాసాలలో అనేక భేదాలున్నాయి. అవి 1) తత్పురుష సమాసము 2) కర్మధారయము 3) ద్విగువు 4) బహువ్రీహి 5) అవ్యయభావము 6) ద్వంద్వము 7) అలుక్సమాసము

(1) తత్పురుష

దీనిలో రెండవపదానికి ప్రాధాన్యం ఉంటుంది.

ఇది ఎనిమిదివిధాలు. 1) ప్రథమా తత్పురుష 2) ద్విదీయా త. 3) తృతీయా త. 4) చతుర్థీ త. 5) పంచమీ త. 6) షష్ఠీ త. 7) సప్తమీ త. 8) నవో త. సమాసాన్ని విడగొట్టి విగ్రహ వాక్యం చెప్పేటప్పుడు ఏ విభక్తితో చెబితే ఆ తత్పురుష. వ్యతిరేకాన్ని తెలిపే 'న'తో చెబితే నవో త.

ఉదాహరణలు

స. 1) ప్ర. త. A. ఉత్తరకాయః

B అర్ధపిప్పలీ

వి. వా.

ఉత్తరకాయస్య
(ఉత్తరభాగము శరీరంయొక్క)
అర్థం పిప్పల్యాః
(నగము పిప్పలియొక్క)

2) ద్వి. త. A దుఃఖతీతః

దుఃఖం తీతః
(దుఃఖమును దాటినవాడు)

B. కృష్ణశ్రీతః

కృష్ణం శ్రీతః
(కృష్ణుని ఆశ్రయించినవాడు)

3) త్ప. త. A. విద్యానిపుణః

విద్యయా నిపుణః
(విద్యచేత నిపుణుడు)

B. పితృసదృశః

పితృ సదృశః
(తండ్రితో సమానుడు)

4) చ. త. A. భూతబలిః

భూతేభ్యో బలిః
(ప్రాణులకు కొలుకు బలి)

B. యూపదారు

యూపాయ దారు
(స్తంభము కొలుకు కలిప)

5) పం. త. A. చోరతేభయమ్

చోరాతేభయమ్
(దొంగవలన భయము)

B. వృక్షపతితః

వృక్షాత్ పతితః
(చెట్టునుండి పడినవండు)

6) ష. త. A. రాజపురుషః

రాజ్యపురుషః
(రాజయొక్క పురుషుడు)

B. వృక్షమూలమ్

వృక్షమూలమ్
(చెట్టుయొక్క మొదలు)

7) స. త. A. ఆతపశుష్కః

ఆతపశుష్కః
(ఎండయందు ఎండినది)

B. దానశౌంఢః

దానేశౌంఢః
(దానమునందు నిపుణుడు)

8) న. త. A. అజ్ఞానమ్

న జ్ఞానమ్
(జ్ఞానముకానిది)

B. అనశ్యః

న అశ్యః
(గుఱ్ఱముకానిది)

పాఠము - 37

(ii) తర్కధారయ సమాసము

ఇది ఏడువిధము. ఇదిగూడ తత్పురుషలోనే చేరుతుంది. దీనిలో గూడ సాహిత్యంగా రెండవ పదానికి ప్రాముఖ్యం. దీనిలోగూడ అనేక భేదాలున్నాయి.

సమాసము

ని. వా.

A. నీలోత్పలాని

నీలాని చ తాని ఉత్పలానిచ
(నల్లనైన ఆ కలువలు)

B. రమ్యలతా

రమ్యా చ సా ల తా
(అందమైన ఆ తీగ)

(iii) ద్విగుపు

సంఖ్యముందుండే సమాసము ద్విగుపు. దీనిలోగూడ భేదాలున్నాయి.

A. పంచవటీ

పంచానాం వటానాం సమాహారః
(ఐదు మట్టిచెట్లయొక్క కలియిక)

B. శ్రీలోకీ

శ్రీయాణాం లోకానాం సమాహారః
(మూడు లోకముల కలియిక)

(iv) బహువ్రీహి

దీనిలో సమాసంలోని పదాలకు గాక ఇతర పదానికి ప్రాముఖ్యం ఉంటుంది. దీనిలోగూడ భేదాలున్నాయి.

A. మహాబలః

మహత్ బలం యన్య సః
(గొప్పబలం ఎవడికిగలదో వాడు)

B. కీ.తాంబరః

కీ.తం అంబరం యన్య సః

(వసువువచ్చని వస్త్రము ఎవడికి

గలదో వాడు)

(v) అన్యాయాభావము

అన్యాయం ముందుండే సమాసమే అన్యాయాభావ సమాసము. దీనిలో కూడ భేదాలున్నాయి.

A. యథాశక్తి

శక్తిమనశ్చక్రమ్య

(శక్తివి మించకుండా)

(vi) ద్వంద్వము

దీనిలో రెండు పదాలూ ప్రాముఖ్యం ఉంటుంది. ఇక్కడగూడ రకాలున్నాయి.

A. రామకృష్ణ

రామశ్చ కృష్ణశ్చ

(రాముడును కృష్ణుడును)

B. ధర్మార్థ కామమోక్షః

ధర్మశ్చ అర్థశ్చ కామశ్చ మోక్షశ్చ

(ధర్మమును అర్థమును కామమును

మోక్షమును)

(vii) అలుక్సమాసము

పదాల మధ్యగల విభక్తి లోపించకుండా సమాసంలోగూడ అలాగే ఉంటే దాన్ని అలుక్సమాసం అని అంటారు.

A. కంఠేశాలః

కంఠేశాలః యన్య సః

(కంఠమునందు నలుపు ఎవనికి

గలదో వాడు)

గమనిక :- సమాసాలలోగల భేదాలు నిదానంగా తెలుసుకోవచ్చు.

నిష్ఠల సుబ్రహ్మణ్యం రచనలు చదివావా?

శీః

1) నవగ్రహస్తుతి :

వెల రూ. 8/-

2) శత్రుకవి పాహిత్యానుశీలనము

,, 80/-

(పరిశోధనా గ్రంథము)

3) రసానందం (సంస్కృతకావ్యము)

,, 5/-

4) చైతన్యనందనం (,,)

,, 25/-

5) శ్రీ మహాశక్తి పూజావిధానము

ఉచితము

6) శ్రీ వీరభద్ర విజయము

,,

7) శ్రీ ఆయ్యప్పస్వామి వ్రతకల్పము

,,

8) మన పండుగలు

వెల రూ. 8/-

9) నవభారతము (పద్యకావ్యము - తెలుగు)

,, 5/-

10) కవితామకరందము

,, 1/-

11) శ్రీ బాలాశ్రీపురసుందరీ సుప్రభాతమ్

,, 2/-

(సంస్కృతము)

12) భారతీయసంస్కృతి.

,, 8/-

ప్రతులకు

యన్. శ్రీ సత్యవల్లిదేవి

D/O యన్. సుబ్రహ్మణ్యం

రెక్కరక్

యన్. బి. యన్. యస్. కళాశాల

హిన్నూరు 522 124

అభిప్రాయాలు

“ఇంతవఱకు దేవభాషగా కొన్ని తెగల భాషగా వ్యవహరించిన సంస్కృతాన్ని మీరూ నేర్చుకొండి అంటూ అందరికీ అవకాశం కల్పించ యత్నించిన ఈ రచయిత ప్రశంసార్హుడు ఈ గ్రంథ రచయిత శ్రీనిష్ఠల సుబ్రహ్మణ్యంగారుడ సంస్కృత ప్రచారోద్యమాన్ని చేపట్టారు వీరు వ్యావహారిక తెలుగునే ఇందు వాడడం ముందుమాటకు విధర్శనం”

—ఈనాడు

“ఈ పుస్తకాన్ని రచించిన నిష్ఠల సుబ్రహ్మణ్యంగారు సంస్కృత భాషాప్రచారానికి దీక్షమూనిన నమస్కృతులు. ఈయన ఈ గ్రంథ రచనకు పూనుకోవడం ప్రశంసనీయం సులభపద్ధతిలో అందరినీ ఆకర్షించే విధంగా రచనపాగింది. సంస్కృత భాషాప్రచారానికి రచయిత చేస్తున్న ప్రయత్నం ప్రశంసించదగినది.”

—భారతి, Oct, 1986.

“ప్రపంచమంతా సంస్కృతంపై పుకు అడుగువేస్తోంది. ప్రతి వ్యక్తి సంస్కృతం తప్పక నేర్చుకోవాలని కుతూహలపడుతున్న ఈ రోజులలో సంస్కృతాంద్రీ విద్యార్థులకు దులైన శ్రీనిష్ఠల సుబ్రహ్మణ్యం గారు సంస్కృత ప్రచారోద్యమంలో ఒక భాగంగా ఈ గ్రంథాన్ని రూపొందించడం సంస్కృత జిజ్ఞాసువుల అదృష్టం. ఇందులో మాట్లాడే మెలకువలెన్నో తెలియజేయబడినాయి. ఈ పుస్తకంద్వారా సంస్కృతం నేర్చుకొని నోతాళిలు, పాఠశాలలు మొదలైనవి ఏర్పడాలి.”

—శ్రీశైల ప్రభ.